

KUKA AUTTAISI MEIDÄN PERHETTÄ?

SIJOITETUN LAPSEN JA HÄNEN PERHEENSÄ
TUKEMINEN JA JÄLLEENYHDISTÄMINEN
– KEHITTÄMISHANKKEEN RAPORTTI

KUKA AUTTAISI MEIDÄN PERHETTÄ?

Sijoitetun lapsen ja hänen perheensä tukeminen ja jälleenyhdistäminen – kehittämishankkeen raportti

Sonja Vanhanen
2014

Kustantaja:
SOS-Lapsikylä ry

ISBN 978-951-98537-7-2 (nid.)
ISBN 978-951-98537-8-9 (PDF)

Kuvittaja: Henna Arjovuo

Painopaikka Forssa Print, 2014

Kiitokset
haastatelluille perheille osallistumisesta,
Hennalle kuvituksesta,
sekä Anna-Liisa Koisti-Auerille ja työryhmälle tuesta

SISÄLLYS

1 JOHDANTO	6
2 LAPSEN JA PERHEEN PAIKKA SUOMALAISESSA LASTENSUOJELUSSA.....	8
2.1 LASTENSUOJELUN PALVELUT	8
2.1.1 Onnistumisia palveluissa	9
2.1.2 Puutteita palveluissa	10
3 SOS-LAPSIKYLÄ	11
3.1 PERHETYÖ SOS-LAPSIKYLÄSSÄ.....	11
3.2 AVOHUOLLON PALVELUT	12
4 PERHE	14
4.1 PERHE SYSTEEMINÄ	14
4.2 SIJOITETUN LAPSEN PERHE SYSTEEMINÄ	15
4.3 SYNTYMÄPERHEEN TARKASTELUA.....	16
4.3.1 Varhaiset ihmissuhteet	17
4.3.2 Vanhemmuus	18
5 HANKKEEN TOTEUTUS	20
5.1 LASTEN JA VANHEMPIEN HAASTATTELUT	21
5.2 KEHITTÄMISNÄKÖKULMA.....	22
6 MITÄ HAASTATELTAVAT KERTOIVAT?.....	24
6.1 SIJOITETUN LAPSEN PERHE JA MERKITYKSELLISET IHMISSUHTEET.....	24
6.1.1 Vanhemmat.....	26

6.2 VANHEMMUUS	27
6.2.1 Vanhemmuus sijoituksen alkuvaiheessa	27
6.2.2 Vanhemmuus sijoituksen kestäessä	29
6.2.2.1 Vanhempi osana lapsen arkea	30
6.2.2.2 Rinnakkainen vanhemmuus	32
6.2.2.3 Kuulluksi tuleminen	34
6.3 PERHEEN SÄILYMINEN	35
6.3.1 Perheen rajat	37
6.3.2 Jälleenyhdistymisen mahdollisuudet.....	37
7 LOPUKSI	40
LÄHTEET	42
LIITE 1: VERKOSTOKARTTA	46
LIITE 2: KÄYTETYT ELÄMÄN TÄRKEÄT ASIAT –KORTIT	47
LIITE 3: HAASTATTELURUNGOT	48

1 JOHDANTO

”Kyllä koen vahvasti, että oon laiminlyöty vanhempana. Ei ole annettu mahdollisuutta näyttää toteen, että tekee jotain paremmin. On ollut tämmöstä päihteidenkäytön epäilyä ja sitten kun olen ne huolet saanut pois, niin tilalle on tullut uusia syitä. Olen monta kertaa kuullut, että huostaanotto pyritään mahdollisuuksien mukaan hoitamaan niinkun kotiinpäin. Mutta ei mulla ole sitä fiilistä ollut vielä kertaakaan, että olis tämmöinen toivo.” – Emma, sijoitetun lapsen äiti

”Se on oikeesti niin täydellinen se mun perhe. En mä oikeen ees tiedä, et minkä takia mä jouduin tänne. Mä oon ollu yhteensä viis vuotta näissä sijaistiloissa, niin mä en tiedä.” – Eero, Emmen poika

Lastensuojelulaissa esitetään edellytys sekä sijoittaville kunnille että sijaishuollon palvelujen tuottajille tukea ja edistää lapsen yhteyttä omaan perheeseensä. Laki edellyttää myös perheen jälleenyhdistämisen jatkuvaa arviointia ja sitä edistävien toimenpiteiden toteuttamista. (LSL 2007, 30§, 54§.) Myös YK:n lapsen oikeuksien sopimus tuo esiin sen, että perhe on ensisijainen lapsen kasvuympäristö ja perheellä on oikeus saada tarvittavaa suojelua ja apua, jotta se voi hoitaa tehtävänsä yhteiskunnassa. Lapsen vanhemmilla on sopimuksen mukaan ensisijainen vastuu lapsesta ja lapsen edun on määriteltävä heidän toimintaansa. (YK 1989, 18 artikla.) Vaikka lapsen oikeuksien sopimus on Suomessa ollut voimassa jo vuodesta 1991 ja lastensuojelulaki vuodesta 2008, ovat sekä sijaishuollon palveluntuottajien ja sijoittavien kuntien mahdollisuudet tukea perhettä osoittautuneet melko rajallisiksi ja kuntien taloudellisista tilanteista riippuen, ei lain henki näytä aina täysin toteutuvan.

SOS-Lapsikylässä tavoite perheiden kanssa tehtävästä mahdollisimman tiiviistä yhteistyöstä on otettu vakavasti, mutta nykyisessä palvelukonaisuudessa aktiivinen perhetyö on ollut haaste. SOS-Lapsikylä ry:llä on pitkä historia yhteisöllisesti tuetun perhehoidon palvelujen tuottajana, ja palvelun ytimen ovat muodostaneet pitkät sijoitukset ja palvelun keskiössä ovat olleet lapsen tarvitsemat palvelut.

Palveluvalikoimaa on laajennettu käsittämään sijaishuollon ohessa erilaisia avohuollon palveluja, joista yhtenä merkittävimmistä, perhekuntoutus. Merkittävä ero avohuollon palvelujen ja sijaishuollon välillä on näkökulmassa perheen yhtenäisyyteen. Avohuollon aikana fokus on kodissa, perheenjäsenten vuorovaikutuksessa ja vanhemmuuden tukemisessa, kun taas sijoituksen alkaessa suunta muuttuu kodista sijaishuoltoon ja perheenjäsenten rooli muuttuu. Tällöin vanhempien

osallisuus työskentelyssä vähenee väistämättä. (Pitkänen 2011, 21.)

Periaatteessa lähtökohdat ja tavoitteet avohuollon palveluille ja huostaanotolle ovat samat. Molempia interventioita tarvitaan silloin, kun lapsen turvallinen kehitys ja hyvinvointi arvioidaan olevan jostakin vanhemmuuteen tai lapsen arjen sujumiseen liittyvästä syystä uhattuna. (ks. Miller & Törrönen, 2010; LSL 34 §, 40§.) Tavoitteena on aina se, että lapsi saatetaan vakaisiin olosuhteisiin ja hänen kehityksensä turvataan. Kun tavoitteet kaikille toimenpiteille ovat näin samanlaisia, on ihmeteltävä sitä, miksi tarjottavat palvelumuodot, avohuolto ja sijaishuolto, ovat niin erilaisia.

Avohuollon palvelujen aktiivisen kehittämisen myötä on löydetty monia toimivia työmuotoja ja menetelmiä perheiden auttamiseksi ja tämä on herättänyt ajatuksen, voisimmeko tehdä enemmän tukeaksemme myös sijoitettujen lasten perheitä?

Kysymykseen vastaaminen ei ole aivan yksinkertaista. Kun lapsi sijoitetaan mahdollisesti jo pitkään jatkuneesta kaoottisesta perhetilanteesta, ja vanhempien kuntoutuminen näyttää vaikealta, voi sijoituksesta tulla pitkä. Lapsen kiintymyssuhdemalli suhteessa omiin vanhempiinsa voi olla turvaton ja on pidettävä huolta siitä, että hän saa mahdollisuuden solmia turvallisen kiintymyssuhteen aikuisen kanssa. Silloin lapsikylävanhemman rooli muodostuu keskeiseksi ja lasta hoidetaan suhteessa häneen.

Kun ongelmat syntymäperheessä ovat suuria ja lapsikylävanhemman rooli vahva, miten mahdollistamme hedelmällisen työskentelyn perheen kanssa ja vahvistamme perhettä kokonaisuutena? Mikä merkitys sillä on lapsen ja vanhemman väliselle suhteelle ja perheen yhtenäisyydelle, että vanhemman rinnalle tulee toinen vanhempi, lapsikylävanhempi? Voiko lapsi muodostaa mo-

nia samanaikaisia kiintymyssuhteita? Sijoitetulla lapsella on monia merkityksellisiä ihmissuhteita, joiden arvoa ei tule lapsen elämänkaaren missään vaiheessa vähätellä. Avohuollon palvelut ovat interventioina ihmissuhteiden kannalta melko yksiselitteisiä, koska lapsen tärkeimmät kiintymyssuhteet ovat vain yhdessä perhesysteemissä. Sijoitetun lapsen kohdalla saattaa olla toisin ja perhetyö on siksi räätälöitävä tarkasti kunkin lapsen elämäntilanne huomioiden.

Toisinaan käy niin, että kaikista tukitoimista huolimatta ei oma perhe välttämättä ole lapselle oikea paikka asua, ja hänen sijoituksena jatkuu siihen asti, että hän itsenäistyy. Näissäkin tapauksissa tulisi sijoituksen aikana pyrkiä ylläpitämään/rakentamaan lapsen ja tämän perheen välille sellainen suhde, josta lapselle hänen itsenäistyessään on tukea. Mikäli vanhempia voidaan tukea oman elämäntilanteensa parantamisessa mm. päihde- tai mielenterveysongelmien voittamisessa, voivat lapsetkin löytää vaihtoehtoja omalle tulevaisuudelleen ja heidän uskonsa omiin voimavaroihinsa voi kasvaa. Hyvässä yhteistyössä toteutettu sijaishuolto voimaannuttaa vanhempia ja voi jouduttaa heidän kuntoutumistaan, ja heidän kuntoutumisensa taas vaikuttaa positiivisesti lapsen hyvinvointiin. Parhaimmillaan saadaan siis aikaan positiivinen kierre, jossa koko perheen hyvinvointi kasvaa, vaikkei perhe voisikaan asua yhdessä. (Pitkänen 2011, 42; Saarikallio-Torp ym. 2010, 237-238).

Sijoituksen aikana olisi kaikkien toimijoiden keskeistä ymmärtää, että pelkkä sijoitus, eli lapsen fyysinen siirtäminen paikasta toiseen, ei ratkaise perheen ongelmia, vaan se, mitä sijoituksen aikana perheen hyväksi tehdään. Johdanto alkoi Eero-nimisen pojan esimerkillä hämmentävästä elämäntilanteesta. Mitä Eeron perheen hyväksi on tehty? Miksi sekä Eero että äiti joutuvat elämään epätietoisuudessa?

2 LAPSEN JA PERHEEN PAIKKA SUOMALAISESSA LASTENSUOJELUSSA

Lastensuojelu on välttämätön osa yhteiskunnan rakenteita. Kun perheen edellytetään olevan ensisijainen kasvuympäristö lapselle ja vanhempien vastuu lapsesta ulottuu laajalle, on oltava olemassa järjestelmä, joka tukee niitä vanhempia, joiden kyky kantaa tämä vastuu on rajallinen.

Lähtökohtana suomalaisessa lastensuojelussa on lapsikeskeinen perhelähtöisyys. Joskus tämä voi tarkoittaa tilapäistä apua akuuttiin ongelmaan, joskus se tarkoittaa, että perhettä tuetaan läpi koko lapsuuden ja viimesijaisena keinona se voi tarkoittaa huostaanottoa. Lastensuojelun asiakkuus ei merkitse sitä, että perhe sijoittuisi sosiaalisesti yhteisön reunoille, vaan tavalliset elämänkriisit tavoittavat monia perheitä ja tarve palveluiden nykyistä tehokkaammalle ja runsaammalle järjestämiselle on ilmeinen. (Bardy 2009.)

2.1 LASTENSUOJELUN PALVELUT

Lastensuojelun palvelut jaetaan karkeasti avohuollon palveluihin ja sijaishuollon palveluihin. Jostakin syystä sijaishuollon palveluiden kysyntä on kasvanut huomattavasti viimeisen vuosikymmenen aikana, mikä ilmentää sitä, että vakava huono-osaisuus on kasvanut. (Saarikallio-Torp ym. 2010, 236.) Sitä on vaikea analysoida, johtuuko huostaanottojen määrän kasvaminen 1990-luvun laman jälkeen peruspalveluiden leikkaamisesta vai jostakin muista syistä. Asiaan on kuitenkin reagoitu ja siihen on pyritty vaikuttamaan muun muassa lastensuojelulain uudistamisella vuonna 2008.

Uuden lastensuojelulain myötä avohuollon palvelujen tarjontaa on yritetty kasvattaa ja tarjota per-

heille räätälöityjä avohuollon palveluita hyvissä ajoin ennen kuin on tarvetta sijaishuollolle. Sekä kuntien että yksityisen sektorin toimijat ovat läheneet toimimaan avohuollon kentällä aktiivisesti. Palvelujen kirjo on laaja; on tukiperheitä, perhetukikeskuksia, perheterapiaa, perhekuntoutusta, avohuollon sijoituksia ym.

Perheen merkityksen vahvistuminen uuden lastensuojelulain myötä näkyy monella taholla. Perheen jälleenyhdistämisen tavoite on entistä vahvemmin esillä ja sijaishuollon tarvetta arvioidaan jatkuvasti uudestaan.

Kun keskiössä lastensuojelun palveluissa on oltava lapsen etu, on perhekeskeisyyden korostaminen tervetullut suunta. Kun vanhemmat avohuollon palveluiden myötä voivat kokea onnistumisia

vanhemmuudessaan, ovat nämä kokemukset kuntouttavia sekä vanhemmille että lapselle. Vaikka esimerkiksi perhekuntoutuksen päätteeksi päädyttäisiin huostaanottoon, ovat edellytykset onnistuneelle sijoitukselle huomattavasti paremmat kuin jos aktiivista työtä koko perheen hyvinvoinnin edistämiseksi ei olisi ennen huostaanottoa tehty. (Hyytinen 2009.)

2.1.1 Onnistumisia palveluissa

Avohuollon palveluiden kiistaton etu sijaishuollon palveluihin nähden on, että perhe on mahdollista kohdata kokonaisuutena ja suunnitella palvelut tukemaan koko perhettä, ei vain sen yksittäisiä jäseniä. Avohuollon palvelut ovat myös perheelle vapaaehtoisia ja tuolloin motivaatio muutoksen tekemiseen kaikilla perheenjäsenillä voi olla toisenlainen kuin huostaanottoon päädyttyäessä.

Palveluita tarjottaessa keskeistä on palveluiden asiakaslähtöisyys ja asiakasperheen osallistaminen omassa tilanteessaan. Myönteisiä muutoksia

tapahtuu myönteisessä auttaja-asiakas -suhteessa ja se voi syntyä vain, kun perheenjäsenet voivat kokea olevansa hyväksytyjä elämäntilanteessaan. Itsetunto ja itsensä hyväksyminen tulevat kyseeseen alaistetuiksi silloin, kun perhe kohtaa vaikeuksia ja näyttää siltä, ettei vaikeuksista selvitä ilman ulkopuolista apua. Kuormittuneen perheen kanssa työskenneltäessä tarvitaan erityistä herkkyyttä hyväksymiselle, jotta perhe pystyisi siihen myös itse ja sitä kautta tekemään positiivisia muutoksia omaan tilanteeseensa. Kun perheen usko positiiviseen muutokseen itsetunnon vahvistuessa kasvaa, kasvaa heidän potentiaalinsa saavuttaa itse asettamiaan päämääriä. (Pesonen 2006, 155-167.)

Sijaishuollon palveluiden onnistumisen avainasemassa on vanhempien mukaan sitoutunut ja vastuuta kantava sosiaalityöntekijä. Kun vanhemmat ovat voineet luottaa siihen, että lapsen sijoitusprosessi etenee lapsen edun huomioivalla tavalla, ovat he itsekin voineet hyväksyä sijoituksen. Onnistuneen sijoituksen vanhemmat taas kokevat olevan avain omaan kuntoutumiseen. Luottaessaan lapsen sijoituspaikkaan voivat vanhemmat keskittyä oman hyvinvointinsa edistämiseen sijoituksen aikana. (Pitkänen 2011.)

Lastensuojelulaissa edellytetään, että sijoitetun lapsen vanhemmalle tehdään oma asiakassuunnitelma (Lsl 30§). Suunnitelmassa kuvataan vanhemman elämäntilannetta, hänen vahvuuksiaan ja voimavarojaan, hänen näkemystään suhteessa lapseen sekä hänen tavoitteitaan sijaishuollon ja yhteydenpidon suhteen. Tavoitteena on myös tarkentaa vanhemmalle sitä, mitä häneltä odotetaan ja miten hänen omaa kuntoutumistaan tuetaan. Lisäksi suunnitelmassa kartoitetaan moniammatillinen tuki perheen ympärillä ts. eri toimijat ja tehtävien jakaantuminen näiden välillä. Vanhemmat, joille kyseinen suunnitelma on tehty, ovat kokeneet sen positiivisena lisänä sijaishuollon palveluissa. (Pitkänen 2011, 62-63.) Haasteena käytännön työssä näyttäytyy se, että monilta kunnilta puuttuu si-

jaishuollon työntekijä, joka toimisi vanhempien tukena ja laatisi heidän asiakassuunnitelmansa.

2.1.2 Puutteita palveluissa

SOS-Lapsikylässä on jo pitkään ymmärretty, että lapsen identiteetin eheyden kannalta on tärkeää se, että lapsella on yhteys omiin juuriinsa. Siksi perhekontaktin ylläpitoon on hoitomallissamme panostettu lisääntyvissä määrin 1980-luvulta lähtien. (Pohls 2012, 136-137.) Kuitenkin resurssit läheisverkoston aktivoimiseen, perheen vuorovaikutuksen parantamiseen tai vanhemmuuden tukemiseen ovat olleet niukat, mistä syystä paljon on jäänyt sen varaan, miten aktiivisia ja yhteistyökykyisiä vanhemmat itse ovat olleet. Tämä ei ole haaste vain SOS-Lapsikylässä, vaan sijaishuollossa yleisesti. Vanhemmat kertovat tästä kokemuksesta Miia Pitkäsen (2011) tutkimuksessa. Vanhemmat kokevat, että heidän roolinsa asiakkaina sijaishuollon aikana on epäselvä, eivätkä he tiedä, mitä heiltä odotetaan. Vanhempien pitäisi pystyä itse aktiiviseen ja oma-aloitteiseen rooliin asioiden selvittämisessä, mikäli haluavat vaikuttaa tehtäviin päätöksiin, mutta monelle se on ollut vaikeaa. Kuormittavassa tai kriisiytyneessä elämäntilanteessa ei oma-aloitteisuuteen välttämättä ole voimavaroja. Vanhemmat tarvitsisivat siis tukea ja ohjausta, jota ilman he nykytilanteessa usein jäävät. Vanhemmat ihmettelevät, miksi sijoitusta edeltävä intensiivinen työ sijoituksen tapahduttua vähenee dramaattisesti tai loppuu kokonaan. (Pitkänen 2011, 52-59).

Lastensuojelun palveluissa on puutteita avohuollon palveluiden alkutaipaleelta asti. Perheet kokevat, ettei heitä auteta oikea-aikaisesti. Vanhemmat ovat usein pyytäneet apua tilanteessa, jossa suurempaa hätää ei ole, mutta tällöin heille ei ole palveluita tarjottu. Myöhemmin, lastensuojelun asiakkuuden alettua, ammattilaisen arvion perusteella tarjottavat palvelut ovat usein tuntuneet tyrkyttämiseltä ja vanhemman syyllistämiseltä. Vanhempien mukaan

kriisiapu puuttuu. Erityisesti huostaanottotilanteessa puuttuva tuki koetaan suurena ongelmana. Tässä elämäntilanteessa on tavallista, että ongelmat elämän monelta osa-alueelta ovat kasautuneet ja vanhemman resurssit uuden kriisin, lapsen huostaan otton, käsittelemiseen ovat rajalliset samoin kuin hänen kykynsä aktiivisesti etsiä apua tai tukea itselleen. (Pitkänen 2011, 49-67.)

Vanhempien epätietoisuus lastensuojelun palveluista ja lastensuojelun työntekijöiltä mahdollisesti saatavasta avusta on mittavaa. Vanhemmat eivät tiedä, mitä palveluita heille on olemassa, eivätkä he myöskään tiedä, keneltä kysyisivät. Sosiaalityöntekijöiltä toivotaan lisää aktiivisuutta lapsen vanhempien suhteen. Pitkäsen haastattelemista vanhemmista monet olivat käsittäneet, etteivät heidän asiansa kuuluneet kyseiselle sosiaalityöntekijälle, ja joillekin se oli sanottu suoraankin. Ongelmaksi yhteistyössä on näyttäytynyt myös sosiaalityöntekijän tiheä vaihtuminen, jolloin työntekijästä muodostuu vain kasvo palaverissa, mutta todellista asiakassuhdetta ei pääse syntymään. (Pitkänen 2011.)

Oletamme vastaavien ilmiöiden toistuvan myös SOS-Lapsikylän palveluissa. SOS-Lapsikylälle harvoin määritellään esimerkiksi asiakassuunnitelman neuvottelussa selkeää roolia perhetyön suhteen. Suhteet sijoitettujen lasten perheisiin muotoutuvat arkityön lomassa. Yhteistyön toimivuus on paljolti kiinni siitä, miten aktiivinen ja yhteistyökykyinen vanhempi itse on, minkälaiseen vuorovaikutukseen hän pystyy sijaisvanhemman kanssa ja miten paljon aikaa lapsikylän sosiaalityöntekijällä tai ohjaajalla on käyttää yhteistyön rakentamiseen. SOS-Lapsikylässäkin resurssit ovat rajalliset ja ensisijaisesti huomioidaan aina lapsen tarpeet perheen tarpeiden jäädessä toissijaisiksi.

3 SOS-LAPSIKYLÄ

Lapsikylän perinteinen hoitomalli nojaa vahvasti perhehoitoon ja tämä pohja vaikuttaa luonnollisesti siihen, minkälaisesta näkökulmasta työtä tänä päivänä tehdään. SOS-lapsikylien historia on 2. maailmansodan jälkeisessä Keski-Euroopassa. Itävaltalainen Hermann Gmeiner huomioi sodan traumatisoimat orpolapset ja halusi auttaa heitä kokiessaan, että niiden lasten asema, joilta puuttuu oman perheen turva ja tuki, on kaikkein uhanalaisin. Hän halusi löytää vaihtoehdon laitosten rinnalle ja näki, että lapset hyötyvät siitä, mitä enemmän heistä huolehtiva yhteisö muistuttaa perhettä. Näihin ajatuksiin nojaten Gmeiner perusti ensimmäisen SOS-lapsikylän Tiroliin, Imstin kylään. (Gmeiner 1982.)

Kansainvälistyminen alkoi nopeasti, olihan sodan runtelemassa Euroopassa suuri tarve orpojen lasten hoidon järjestämiselle. Suomeen Gmeinerin ajatukset toi ensimmäisenä opiskelija Kaija Laitinen, joka ystävineen alkoi levittää tietoutta eteenpäin vuodesta 1961 alkaen. Toiminta oli pienimuotoista, kunnes Albin Gebhard, eläkkeelle siirtynyt viipurilainen liikemies, kiinnostui asiasta. Hänen merkittävästä myötävaikutuksestaan perustettiin Suomen SOS-lapsikyläyhdistys vuonna 1962 ja ensimmäinen lapsikylä perustettiin vuonna 1966. Tämän jälkeen toiminta on kasvanut kattamaan kuusi SOS-Lapsikylää sekä yhden nuorisokodin. (Pohls 2011.)

2000-luvulla SOS-lapsikylät ovat kehittyneet aikaisempaa ammatillisempaan suuntaan. Yhdistyksellä on muun muassa omia terapeutteja sekä muita asiantuntijoita ja toimipisteiden henkilökunta on korkeammin koulutettua kuin ennen ja myös sosiaalityöntekijät ovat oleellinen osa kunkin toimipisteen henkilökuntaa. Vuonna 2009 yhdistys julkaisi SOS-lapsikylien toimintakäsikirjan yhtenäistääkseen eri toimipisteiden käytäntöjä ja varmistaakseen tasalaatuisen palvelun tuottamisen.

3.1 PERHETYÖ SOS-LAPSIKYLÄSSÄ

Lapsikylän varhaisissa vaiheissa vanhemmuus asetettiin hyvin pitkälle lapsikylä-äidin harteille. Äidin tuli olla nuori, naimaton nainen, joka oli valmis omistautumaan kokonaan hänelle uskottujen hylättyjen tai orpojen lasten hoitamiseen. Lapsikylä-isiä ei alkuvuosina ollut ja kyseenalaistusta suomalaisessa lastensuojelun kentässä aiheuttikin se, että SOS-Lapsikylässä äidin nähtiin olevan isää merkityksellisempi vanhempi. Arvostelijat väittivät SOS-Lapsikylän toimintaperiaatteiden olevan osin vanhanaikaisia sovellettavaksi suomalaiseen yhteiskuntaan. (Pohls 2011, 31-35.)

Vuosikymmenten myötä SOS-Lapsikylän toimintaperiaatteet ovat monesti muuttuneet ja muokautuneet vastaamaan lastensuojelun tarpeita. Työ

on myös ammatillistunut huomattavissa määrin ja työntekijöiden koulutusta korostetaan. Lapsikylävanhempien ja heidän sijaistensa rinnalle on myös tullut ohjaajia ja sosiaalityöntekijöitä. Laajemman osaamisen myötä on myös mahdollistunut perheytyön kasvu. 1980-luvun lopulta on SOS-Lapsikylässä tiedostettu syntymäperheen kanssa tehtävän työn merkityksellisyys lapsen hyvinvoinnille ja tietoista työtä perheyhteyden säilymisen eteen on tehty. (Pohls 2011.)

Vuonna 1998 panostettiin SOS-Lapsikylässä perhetyöhön käynnistämällä nelivuotinen Huostaanottokriisin selvittely- hanke, jonka tavoitteena oli tuoda esiin syntymävanhempien ja lapsikylän työntekijöiden kokemuksia sijoituksen aikaisesta yhteistyöstä. Hankkeen aikana toteutetussa kyselyssä vanhemmat kertoivat huostaanottotilanteen aiheuttamasta järkytyksestään ja perhehoitoon liittyvistä ennakkoluuloistaan. Sijoituksen jatkuessa pidempään, oli osa vanhemmista alkanut nähdä SOS-lapsikylän hyviä puolia ja iloitsivat lapsensa hyvinvoinnista. Noin kolmasosa vanhemmista ei kuitenkaan koskaan pystynyt hyväksymään huostaanottoa, mikä ei tietenkään voinut olla vaikuttamatta siihen, miten heidän lapsensa pystyivät asettumaan SOS-lapsikylään. Keskeisiä vanhempien esiin tuomia toiveita olivat tiiviimmät lapsen tapaamiset ja suuremmat mahdollisuudet osallistua lapsiaan koskevaan päätöksentekoon. Vanhemmat kertoivat myös, etteivät olleet saaneet tukea oman kriisinsä käsittelyyn viranomaisilta tai lapsikylän työntekijöiltä, mitä he olisivat kaivanneet. Hankkeen myötä kehitettiin lapsen sijoitusprosessia, dokumentointia ja nostettiin esiin jaetun vanhemmuuden teema sekä aloitettiin työ sen kehittämiseksi. (Koisti-Auer, ei painovuotta.) Vanhasen (2009) haastattellessa lapsikyliin sijoitettuja lapsia pro gradu -tutkielmaansa varten lapset toivat vahvasti esiin, että lapsikylävanhempina on läheinen, arjessa tärkeä ja arvostettu henkilö. Omat vanhemmat olivat kuitenkin ne ”oikeat” vanhemmat, joihin side oli hyvin tunnepitoinen.

Haasteeksi näyttäytyi vanhemman paikan löytymisen lapsen arjessa. Ristiriita vanhemman suuren merkityksen ja pienen käytännön roolin välillä oli ilmeinen. (Vanhanen 2009, 43-88.)

Viime vuosina lasten perheiden kanssa tehtävää työtä on eri toimipisteissä kehitetty lastensuojelulain säädösten ja SOS-Lapsikyliä toimintakäsikirjan periaatteet huomioiden, mutta toimipisteen omista lähtökohdista ja yksilöllisesti perheiden tilanteista käsin. Monia hyviä käytäntöjä onkin luotu. Vanhemmat kutsutaan mukaan erilaisiin tapahtumiin, neuvotteluihin ja lasta koskeviin palavereihin. Useimmat lapset myös tapaavat säännöllisesti omia vanhempiaan joko vanhemman luona tai lapsikylän tiloissa. Perhetyötä, perhekuntoutusta ja perheleirejä on myös toteutettu yksittäisissä tilanteissa. Perhetyö voi tarkoittaa ohjaajan tukea lapsen ja vanhemman tapaamisella, lapsikylän sosiaalityöntekijän ja vanhemman keskinäisiä keskusteluja tms. Joillekin perheille on toteutettu Beardsleen perheinterventio. Lisäksi osa toimipisteistä järjestää erilaisia kylän yhteisiä tapahtumia, joihin kutsutaan mukaan lasten vanhempia.

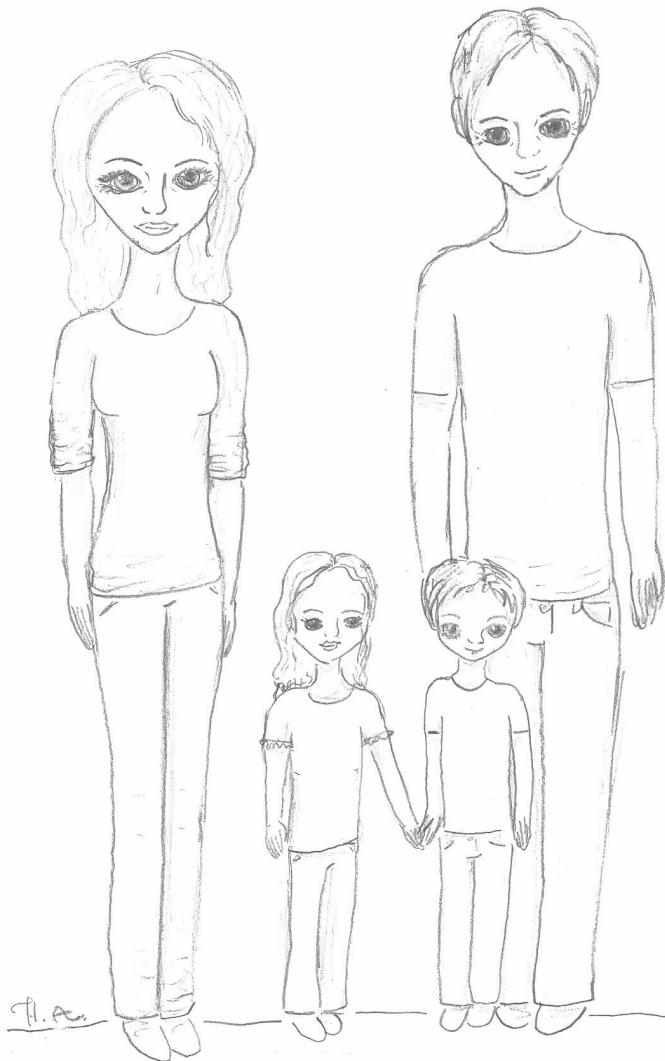
3.2 AVOHUOLLON PALVELUT

Trendinä viime vuosina on monella lastensuojelun palveluntuottajalla ollut avohuollon palvelujen valikoiman laajentaminen. Esimerkiksi tukiperhepalvelut ja perhekuntoutus ovat nousseet tärkeiksi palveluiksi ja parhaassa tapauksessa niillä pystytään ehkäisemään huostaanottoja. Esimerkiksi vauvaperheille pyritään tarjoamaan tukea ennen kuin tilanne perheessä kriisiytyy. Perhekuntoutus vaihtoehtona vauvan huostaan otolle onkin usein järkevä vaihtoehto. (Heino 2009, 52-61.)

Myös lapsikylissä vastataan avohuollon palvelujen kysyntään. Ensimmäisinä avohuollon palveluja alkoivat tuottaa Lapin ja Punkaharjun lapsikylät. Punkaharjun kylä aloitti ensimmäisenä myös perhekuntoutuksen vuonna 2010.

Tämän jälkeen perhetyötä ja perhekuntoutusta on toteutettu Vihannin, Lapin, Tampereen ja Tapiolan SOS-lapsikylissä sekä SOS-Lapsikylän nuorisokodissa. Kaarinan SOS-lapsikylässä valmius perhekuntoutuksen toteuttamiseksi on ollut vuoden 2014 alusta. Perhekuntoutuksen lisäksi kaikki toimipisteet tarjoavat avohuollon palveluja, joiden toimintamuotoja ovat perhetyö, tukiperhetoiminta, avohuollon leirit sekä jälkihuolto.

Monen tason palveluiden tarjoaminen on tarkoituksenmukaista, kun lapsen ja perheen tilanne on muutoksessa. Avohuollon palveluiden tarjoamisesta huolimatta on mahdollista, että perheellä on tarvetta myös sijaishuollon palveluille. Huostaan oton päätyttyä tarvetta voi olla jälkihuollon palveluille. Kun perhe saa kaikki palvelut samasta organisaatiosta, pystytään pitkäjänteiseen työskentelyyn, tietoa perheestä ei huku ja näin auttaminen on mahdollisimman tehokasta.

4 PERHE

Päästäksemme tarkastelemaan sijoitetun lapsen perhettä, tulisi meillä olla jokin käsitys siitä, mitä ymmärrämme perheellä. Perhe muodostuu jokaisen yksilön kohdalla kokemuksellisesti ja siksi sen määrittäminen on haastavaa, erityisesti sijoitetun lapsen kohdalla.

Sijoitetulla lapsella voi läheisiä aikuisen ja lapsen välisiä suhteita olla monia, eikä kukaan voi lapsen puolesta määritellä, mikä näiden suhteiden merkitys hänelle on. Perhe- ja läheissuhteet eivät siis ole lapselle suhteita, joista hän olisi vain riippuvainen tai joiden kohteena hän on, vaan ne ovat myös hänen neuvoteltavissaan. Lapsi voi subjektina itse määritellä, ketkä ovat hänen perheenjäseniään. Lapsen ei tarvitse sitoutua tunnesuhteeseen kaikkien näiden aikuisten kanssa, vaan hän voi valita suhteista itselleen tärkeimmät ja vaalia niitä keskeisimpinä tunnesuhteinaan. (Forsberg 2003, 91-93; Ritala-Koskinen 2003, 121-139.)

Kyse ei luonnollisestikaan ole siitä, että lapsi olisi täysin itsenäinen liikkuja läheissuhteidensa välillä. Suhde syntymävanhempiin on peruuttamaton ja vaikuttaa lapsen muiden tunnesuhteiden muodostumiseen läpi koko elämän, vaikka jompikumpi vanhemmista olisi kokonaan poissaoleva lapsen elämästä tai vaikka vanhemman kyky olla lapsensa tukena olisi rajoitettu. Kaikki varhaiset tunnesuhteet tekevät lapsen riippuvaiseksi niiden kohteesta.

Tässä raportissa käsittelemme lapsen perheenä hänen syntymäperhettään samalla tiedostaen sijaisperheen sisällä syntyvät suhteet. Raportin analyysiosiossa annamme lisäksi lapsille mahdollisuuden määritellä oman perheensä.

4.1 PERHE SYSTEEMINÄ

Perhe on systeemi, joka muodostuu yksilöistä ja heidän muodostamistaan dyadeista ja triadeista. Perheen tarkasteleminen systeeminä on hyödyllistä siksi, että vaikuttamalla sen yhteen osaan, voidaan saada aikaan muutos koko systeemissä. (Rundfors & Wrangsjö 1984; Kaikko & Friis 2009, 79-83.)

Perheen toimivuutta/toimimattomuutta arvioitaessa tulee tarkastella niin perheen sisäistä toimintaa kuin toimintaa ulkopuolelle. Huomioitavia asioita ovat muun muassa koherenssi, pysyvyys ja rajat.

Koherenssi tarkoittaa vuorovaikutuksen säännönmukaisuutta ja logiikkaa. Kaoottiseltakin vaikuttavassa perheessä on säännönmukaisuutta. Säännönmukaisuus ei kuitenkaan tarkoita toimivuutta vaan lähinnä niitä piirteitä, joista kyseisen perheen tunnistaa.

Pysyvyyttä tarkastelemalla voidaan saada selville, miten perhe selviytyy muutoksista ja miten

se puolustaa omaa koherenssiaan. Tietty määrä pysyvyyttä on oltava, jotta perhe pysyy koossa ja perheenjäsenet voivat kokea sen turvalliseksi. Liian voimakas pysyvyys vaikeuttaa muutoksiin sopeutumista, mikä myös on perheen toimivuuden kannalta riski. Perhe pysyy stabiilina vain jos se pystyy jatkuvaan uudelleenorganisointumiseen. Auttamistyössä onkin tärkeää huomioida, kuinka voimallisesti perhe pitää kiinni pysyvyydestä. Erityisesti sijoitettujen lasten perheiden kanssa työskenneltäessä puhutaan jatkuvasti muutoksista. Itse sijoitus on valtava muutos perheen rakenteeseen ja sen jälkeen kaikki tehtävät päätökset vaativat sopeutumista.

Rajat on kolmas asia, joka määrittelee perheen olemassaoloa. Perhe on avoin systeemi ja selviytyäkseen sen on pystyttävä avaamaan ja sulkemaan rajojaan tilanteen vaatimalla tavalla. Perheenjäseniä voi tulla ja lähteä, mutta jonkinlaisia rajoja perhe-suhteille on kuitenkin pystyttävä vetämään, jotta koherenssi säilyy.

Mikäli perhe voimallisesti sulkee rajojaan ja esimerkiksi läheisiä sukulais- tai ystävyys-suhteita on vähän, perhe on vaarassa uupua. Toimiva lähiverkosto vaatii perheenjäseniltä sitoutumista ja kiintymistä sekä rajojen asettamista toimiviin kohtiin, eli läheisiä päästetään sopivissa määrin yksityiselle alueelle. Läheisverkosto voi toimia myös perhettä hajottavana tekijänä, mikäli se on toimimaton. Mikäli näin on, voivat auttajat (esim. terapeutti, sosiaalityöntekijä, lastenhoitaja tms.) paikata läheisverkoston aukkoja. (Rundfors & Wrangsjö 1984, 41-58.)

4.2 SIOJITETUN LAPSEN PERHE SYSTEEMINÄ

Sijaishuollossa olevan lapsen perhe on kokonaisuus siinä missä mikä tahansa muukin perhe. Perheen sisäiseen dynamiikkaan liittyy kuitenkin poikkeuk-

sellisia piirteitä monen tekijän yhteisvaikutuksesta.

Ensimmäinen asia, joka rasittaa kyseisenlaista perhettä on kuormitus, jonka kohteeksi perhe on joutunut ennen lapsen sijoitusta. Kuormittavia tekijöitä on usein ollut enemmän kuin yksi ja ne vaikuttavat useaan alasysteemiin. Kuormittavat tekijät ovat kasautuneet ja lopulta johtaneet lapsen hoidon laiminlyöntiin, koska on päädytty sijoitukseen. Nämä tekijät haittaavat olennaisesti vanhemmuutta ja lapsen perustarpeisiin vastaamista. Lisäksi ne kasaavat ympärilleen muita ongelmia. Kulttuurissamme on olemassa tietty kehys sille, minkälaista riittävä tai hyvä vanhemmuus on. Vanhemman tavoittellessa tätä ideaalia ja omien ongelmien ollessa suuria tai oman elämäntyylin ollessa kaukana kyseisestä ideaalista, muodostuu arki uuvuttavaksi. Vanhempi joutuu sukkuloimaan jatkuvasti erilaisten odotusten ja roolien välillä, jolloin oma paikka vanhemmuudessa, perheessä tai sosiaalisessa verkostossa on vaikeasti hahmotettavissa. (Värynen 2006, 83-87.)

Kun perhe päättyy lastensuojelun ja lopulta sijaishuollon piiriin, joutuu perhe avaamaan omia rajojaan, mahdollisesti omaa tahtoaan vastaan. Perhe ei voi enää vain itse määritellä itseään, vaan sen toimivuutta ja rakennetta arvioidaan ja säädelään ulkopuolelta. Perheen kokoonpanoa voidaan muuttaa ja lapsen perhe voi laajentua käsittämään myös sijaisperheen. Vanhemmuus on intiimi asia, jonka tuominen muiden arvioitavaksi asettaa yksilön identiteetin uhan alle. Itsen kunnioitus ja oman identiteetin säilyttäminen on haastavaa, mikäli vanhempi kokee tulevansa leimatuksi auttamisjärjestelmän taholta. On tavallista, että vanhempien elämäntilanne huostaan oton jälkeen heikkenee, ongelmat kasautuvat ja syvenevät, parisuhde saattaa murtua ja päihteiden käyttö lisääntyä. (Värynen 2006, Kähkönen 1994.)

Huostaanoton myötä vanhemmuutta leimaa suru ja menetys. Sen lisäksi, että vanhempi kokee me-

nettäneensä lapsensa, hän menettää suuren osan vanhemman roolistaan sekä itsekunnioituksestaan. Vanhempi voi kokea itsensä paljastetuksi ja arvioituksi kelvottomaksi vanhemmaksi, jolloin käsitys omasta vanhemmuudesta särkyä. Tunne voi olla niin musertava, ettei vanhempi kykene olemaan yhteydessä lapseensa ja läheisiinsä. Vanhemman identiteetin uudelleenrakentaminen vaatii voimia, joita vanhemmalla ei usein näin haastavassa tilanteessa ole. Erityisesti, mikäli vanhempi kokee tullessa leimatuksi, leima voi pahimmillaan olla itseään toteuttava ennustus. Vanhempi alkaa nähdä itsensä sen ongelman kautta, jonka vuoksi lapset otettiin huostaan ja johon auttajat toistuvasti kiinnittävät huomiota, esimerkiksi huumeäitinä. Ihmisen identiteetti muodostuu sosiaalisesti, ja se miten hänet nähdään, vaikuttaa väistämättä siihen, minkälaisia valintoja hän tekee ja minkälaista elämää itselleen rakentaa. Mikäli puutteet vanhemmuudessa ja muut vaikeudet jatkuvasti tulevat esiin niiden puheissa, joiden on tarkoitus vanhempaa auttaa, voi ongelmista kasvaa suurempi osa identiteettiä kuin mitä ne alkujaan olivat.

Perhe joutuu kosketuksiin myös rajojen vetämiseen liittyvän pelon kanssa. Minkälainen perheestä tulee, kun ulkopuolinen arvioi sen toimivuutta ja tekee päätöksiä siitä, miten paljon perheenjäsenet voivat olla keskenään tekemisissä, miten pitkä fyysinen välimatka perheenjäsenten väliin tulee jne.? (Väyrynen 2006, 87-105; Ojanen 2006, 126-130.)

Vaikka huostaanotto usein syventää vanhemman ongelmia ja sen myötä heikentää perheen yhtenäisyyttä, käy toisinaan päinvastoin. Vanhemman rooliin sisältyy paljon paineita ja lapsen päivittäisistä tarpeista on huolehdittava. Kun vanhemmuus kuormittuu vanhempaan liittyvien muiden tekijöiden vuoksi, vaikuttaa muu rasite heikentävästi vanhemmuuteen ja vanhemmuuden paineet heikentävästi vanhemman kykyyn kuntoutua. Vanhempi on siis kierteessä, johon ainut helpotus on huostaanotto.

Vasta lapsen sijoituksen jälkeen vanhempi saattaa myöntää itselleen ongelmansa ja aloittaa kuntoutusprosessinsa. Lapsi voi olla ainut merkityksellinen asia vanhemman elämässä ja sitä kautta suuri mahdollisuus kuntoutumiseen. Moni kuormittunut vanhempi on omassa lapsuudessaan kokenut vaille jäämistä ja haluaa säästää oman lapsensa samantaisilta kokemuksilta. Vanhempi kokee syyllisyyttä kuormitettuaan omaa lastaan, mikä voi lamaanuttaa ja estää muutoksen. Oikein kanavoituna syyllisyys on kuitenkin uutta luova ja muutosta aikaan saava tunne. Tarve olla hyvä vanhempi on usein esimerkiksi päihdekuntoutujalle tärkein lähtökohta kuntoutumiseen. Lapsi antaa voimaa muutokseen. Toisinaan siis yksilöiden saadessa tilaa hoitaa itseään, voi koko perhesysteemi hyötyä ja kokonaisuuden kuntoutuminen mahdollistuu yksilöiden kuntouduttua. (Sariola 2006, 157-163; Ruisniemi 2006, 170-177; Pitkänen 2011, 71-76.)

4.3 SYNTYMÄPERHEEN TARKASTELUA

Lähtökohta kaikille elämän vuorovaikutus- ja tunnekokemuksille ovat omassa perheessä. Perheen sisällä ihminen kokee ensimmäiset tunteensa, saa vastineen näille tunteilleen, oppii sen, miten hänen vuorovaikutusaloitteisiinsa vastataan ja miten muiden tunneilmaisua ja vuorovaikutusta voi tulkita.

Joskus perhe voi ajautua sellaiseen tilanteeseen, että yhteiskunnan on suojeltava lasta syntymäperheeltään, jolloin voi näyttää siltä, ettei perhettä pidetä lapsen kehityksen kannalta merkityksellisenä ympäristönä. On kuitenkin muistettava, että fyysisesti eri paikoissa sijaitseva perhe on edelleen merkityksellinen yksikkö. Se, pystyvätkö vanhemmat huolehtimaan lapsen tarpeista vai eivät, ei vaikuta siihen, etteikö heillä edelleen olisi suuri merkitys lapsen kasvun ja kehityksen suhteen.

4.3.1 Varhaiset ihmissuhteet

Lapsen ensimmäisellä hoitajalla, tavallisesti biologisella äidillä ja isällä on suuri vaikutus siihen, miten lapsi oppii elämänsä aikana kiinnittymään ja kiintymään muihin ihmisiin. Jo ensimmäiset elinkuukaudet muodostavat pohjan lapsen kiintymyssuhdemallille. Vanhemman lämpö ja kosketus vaikuttavat lapseen turvaa tuovasti ja vaikuttavat lisäksi lapsen hormonijärjestelmään ja itsesääteelyyn. Lapsella on syntyessään temperamenttipiirteitä ja niitä huomioimalla, vanhempi vaikuttaa lapsen tulevaan kehitykseen. Vanhempi voi tasata ja tukea lapsen temperamenttia tai vahvistaa tiettyjä piirteitä. Jotkut vaikeammat temperamenttipiirteet voivat herättää vanhemmassa vihamielisyyttä, turhautumista tai lapsen huomiotta jättämistä, jolloin vaarana on kiintymyssuhteen jonkinasteinen häiriintyminen. Kun taas vanhempi tasaa lapsensa tunnetiloja, pystyy oikea-aikaisesti vastaamaan tämän tarpeisiin sekä toimii lapsen tarpeiden, ei omiensa, ohjaamana vanhemmuudessaan, syntyy lapselle turvallinen kiintymyssuhde ja vahva perusluottamus, josta on hänelle tulevissa ihmissuhteissaan hyötyä. (Pulkkinen 2002, 16-18.)

Monen sijoitetun lapsen kohdalla on nähtävissä kiintymyssuhteen häiriintyneisyyttä. Kun lapsi ei ole voinut luoda aikuiseen yllä kuvatun tyyppistä suhdetta, hän joutuu taistelemaan eloonjäämisestään käytössä olevilla keinoillaan. Tavallista on valikoimaton kiinnittyminen, jolloin lapsi tarrautuu kehen tahansa tuttuun tai tuntemattomaan aikuiseen. Toisaalta kiintymyssuhdehäiriö voi johtaa voimakkaaseen estyneisyyteen, lapsi ei suostu ottamaan aikuiseen katsekontaktia, ei suostu syliin tai aikuisen lohdutettavaksi. Muita oireita ovat muun muassa rankaiseva tai kontrolloiva käyttäytyminen suhteessa aikuiseen, itsetuhoinen käyttäytyminen, aggressiivisuus, tottelemattomuus, neuvottelukyvyn puute ja liiallinen valppaus. Ylipäätään kiintymyssuhdevauriosta kärsivällä lapsella on häiriöitä tunne-elämän kehittämisessä,

kognitiivisessa kehityksessä ja käyttäytymisensä säätelyssä. (Kalland 2011, 210-215.)

Jotta lapsi voi tulevaisuudessa muodostaa läheisiä ihmissuhteita, on kiintymyssuhdevaurion korjaaminen usein sijoituksen tärkeimpiä tavoitteita. Sijoituksen aikana on lapsen kannalta olennaisinta se, että hän voi muodostaa pysyviä ihmissuhteita ja luottaa ihmissuhteiden jatkuvuuteen. (Kalland 2011.) Valkosen (1995) mukaan onnistuneessakin perhesijoituksessa vaarana on se, että suhde omiin vanhempiin katkeaa ja lapsi vieraantuu omista vanhemmistaan sijoituksen jälkeen. Näissä tapauksissa kysymys hylätyksi tulemisesta on kipeä vielä lapsen aikuistuessaa. (Valkonen 1995.) Sen, miten pysyvyys ja jatkuvuus lapsen sijoituksen kohdalla toteutetaan, tulisi perustua yksilölliseen perhetilanteen arviointiin. Se voi tarkoittaa sijoituksen jatkumista aikuisuuteen asti syntymävanhempien tukiessa lapsen kehitystä kykyjensä mukaan, mutta se voi tarkoittaa myös sitä, että lapsi palaa syntymäperheeseensä sijaisvanhempien säilyttäessä edelleen roolin lapsen elämässä.

4.3.2 Vanhemmuus

Lapsen tarve vanhemman huolenpitoon on melko yksiselitteinen asia. Vauvan tarpeet ovat kokonaisvaltaisia ja intensiiviselle hoidolle on lähes jatkuva tarve. Kasvaessaan lapsen tarpeet muuttuvat, mutta läpi koko lapsuuden on olennaista, että lapsella on 1-2 ensisijaista hoitajaa/vanhempaa, joihin hän voi kiintyä.

Sijoitetun lapsen kohdalla on niin, että vanhemmat eivät ole voineet vastata kaikkiin hänen tarpeisiinsa ja osa vanhemman tehtävistä on siirretty sijaishuoltopaikalle. Tarkastelemme nyt vanhemmuuden eri osa-alueita ja sitä, miten sijoitus vanhemmuuden toteuttamiseen vaikuttaa.

Biologinen vanhemmuus on luonnollisesti van-

hemmuuden tyypeistä pysyvintä. Sillä on myös kiistattomasti suurin merkitys lapsen kehityksen kannalta, oli suhde lapsen ja vanhemman välillä minkälainen tahansa. Lasta ensimmäisenä hoitaneen vanhemman, tavallisesti biologisen vanhemman, merkitys on keskeinen lapsen identiteetin kehitykselle sekä sille, miten lapsi sisäistää vanhemman osaksi itseään. Tämä ensimmäisenä muodostunut kiintymyssuhde jatkuu, vaikka ulkoinen suhde katkeaisikin. (Ritala-Koskinen 2003, 130-131.) Lisäksi tämä kiintymyssuhde toimii mallina sille, minkälaisia kiintymyssuhteita lapsi jatkossa voi muodostaa.

Psykologisessa vanhemmuudessa on kyse siitä, miten lapsi ja hänen vanhempansa sekä sijaisvanhempansa kokevat vanhemmuuden. Erityisesti on huomioitava, keneen lapsella on vahvat emotionaaliset siteet.

Vanhimmat teoriat psykologisesta vanhemmuudesta määrittävät psykologiseksi vanhemmaksi sen, joka sitoutuu vastaamaan lapsen tarpeista, on päivittäin yhdessä lapsen kanssa ja jakaa lapsen kanssa yhteisiä kokemuksia sekä läheisyyttä. Pysyvyys ja jatkuvuus vanhemmuudessa ovat tärkeitä, mistä syystä myös lasten sijoitusten tulisi olla pitkiä ja erityisesti sijaisvanhemman ja lapsen välistä suhdetta tukevia. (Goldstein ym 1973.)

Vinterhed ym. (1981) ovat kritisoineet edellä mainittua teoriaa siitä että, sijoitetun lapsen oletetaan pystyvän unohtamaan kiintymyssuhteensa omiin vanhempiinsa ja pystyvän muodostamaan identiteettinsä heistä irrallaan. Tunnesiteet, jotka lapsella on ensimmäisiin häntä hoitaviin ihmisiin, ovat voimakkaita riippumatta siitä, minkä laatuinen kiintymyssuhde heidän välilleen on syntynyt. On huomioitava lapsen tarve samaistua omiin vanhempiinsa sekä se, että lapsen identiteettikehitys tulee aina tapahtumaan suhteessa vanhempiin. Sijoituksen tapahtuessa lapsi menettää osan itsestään ja joutuu käymään läpi vaativan ero- ja

suruprosessin ennen kuin voi kiintyä esimerkiksi sijaisvanhempaan. Ero vanhemmista merkitsee ulkoisen maailman ja sisäisen identiteettikehityksen välistä pirstoutumista, minän jakautumista. Vinterhedin ym. mukaan psykologista vanhemmuutta ei voi siirtää henkilöltä toiselle. Vaikka lapsi sopeutuisi hyvin asumaan sijaisperheessä ja muodostaisi vahvat kiintymyssuhteet sijaisvanhempiinsa, tulee ensimmäisellä vanhemmalla aina olemaan erityis-asema lapsen vanhempana. (Vinterhed ym. 1981.)

Tämä ei tarkoita sitä, etteikö sijaisvanhempi voisi saavuttaa lapsen elämässä asemaa, jossa hänellä on keskeisiä, mahdollisesti biologiseen vanhempaan nähden tärkeämpiä tehtäviä vanhempana. Sijoitetun lapsen elämässä sijaisvanhempi voidaan nähdä sosiaalisena vanhempana. Sosiaalinen vanhempi toteuttaa käytännössä monia vanhemmalle kuuluvia tehtäviä. Sosiaalisen vanhemman on oltava aktiivisesti osana lapsen arkea, joten huostaanototilanteessa tämä vanhemmuuden osa-alue biologisen vanhemman osalta muuttuu rajusti.

Vanhemmuus on keskeinen osa yksilön identiteettiä ja näin ollen osa identiteettiäkin on uudelleen rakennettava. Yhteiskunnassamme on olemassa melko selkeät kulttuuriset rajat, joiden sisälle äitiyden ja isyyden tulisi mahtua. Sijoitetun lapsen vanhemmat joutuvat siis kysymään itseltään, mikä on vanhemman rooli silloin, kun ei voi kasvat-
taa omaa lastaan? Jotta lapsi saisi elää tasapainoisessa ympäristössä, tulisi vanhemman pystyä jakamaan osa sosiaalisesta vanhemmuudestaan sijaisvanhemman kanssa. Pitkäsén haastattelemat vanhemmat kokivat pääosin pystyneensä hyväksymään uudenlaisen roolinsa vanhempana. He olivat pystyneet antamaan sijaishuoltopaikalle tilaa lapsen kasvatuksessa ja näkivät asian niin, että pääkasvatusvastuu on siellä, missä lapsi enimmänsä aikansa viettää. Heille oli kuitenkin ollut tärkeää se, että suuret linjat kasvatuksen suhteen oli sovittu yhdessä lapsen omien vanhempien kanssa. Haastatellut kertoivat myös haasteista siinä, että

omat vanhemman oikeudet ja sitä myöten rooli lapsen elämässä kapeutuivat. Joku vanhemmista oli kokenut sijaisvanhemman ajoittain ylittäneen oman roolinsa ja loukanneensa silloin vanhempaa. (Ruisniemi 2006, 165-170; Pitkäsén 2011, 77-81.)

Käytännössä sijaishuollon aikana ei välttämättä ole mielekästä kiistellä siitä, kuka on lapsen psykologinen tai sosiaalinen vanhempi. Olennaista sen sijaan on se, että vanhemmat ja sijaisvanhemmat voivat löytää itselleen sopivan tavan jakaa vanhemmuus. Mahdollisimman toimivassa yhteistyössä on tilaa kaikkien vanhemmuudelle ja keskinäisen kunnioituksen kautta vanhemmat voivat löytää tavan toteuttaa vanhemman rooliaan olemassa olevan tilanteen suomissa rajoissa.

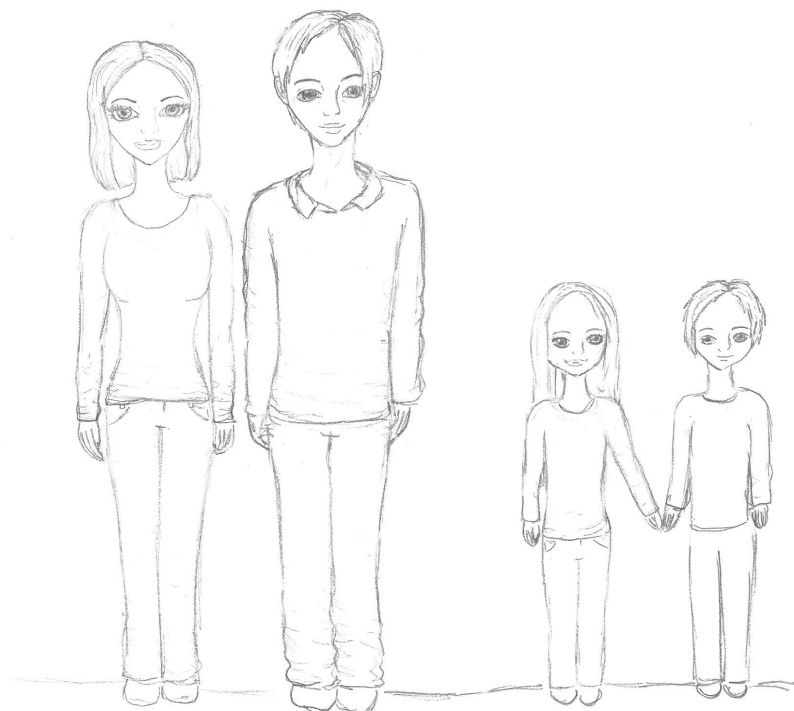
Pitkäsén mukaan biologiset vanhemmat tosin kokevat käsitteen ”jakaa” ongelmalliseksi puhuttaessa vanhemmuudesta. Vanhemmat eivät koe vanhemmuuden olevan jotakin, mitä voisivat jakaa toisen kanssa, vaan vanhemmuus suhteessa lapseen on yksityistä ja emotionaalista ja rooli vanhempana on olemassa ammatillisen sijaishuollon rinnalla. Vanhemmat, jotka olivat hyväksyneet lapsen sijoituksen ja ymmärsivät realistisesti oman rajallisuutensa vanhemman roolissaan, kokivat luontevaksi vanhemmuuden toteuttamisen rinnakkain sijaishuollon kanssa. Siksi käsite ”rinnakkainen vanhemmuus” on osuva kuvaamaan vanhempien suhdetta sijaisvanhempiin. (Pitkäsén 2011, 88-112.)

5 HANKKEEN TOTEUTUS

Kehittämishanke, Kuka auttaisi meidän perhettä? Sijoitetun lapsen ja hänen perheensä tukeminen ja jälleenyhdistäminen, aloitettiin SOS-Lapsikylässä tammikuussa 2013. Hankkeessa selvitettiin sijoitet-
tujen lasten ja heidän vanhempiensa kokemuksia siitä, miten perhe on kohdattu, ja miten sitä on tuettu lapsen sijoituksen aikana. Tavoitteena on kehittää SOS-Lapsikylän työskentelytapoja lapsen sijoituksen aikaisessa perheiden tukemisessa ja jälleenyhdistämisessä.

Hanketta toteuttamaan koottiin työryhmä, johon

kuuluvat SOS-Lapsikylä ry:n lastensuojelupääl-
likkö Anna-Liisa Koisti-Auer, psykologi Hillevi Westman, Tapiolan SOS-lapsikylän vastaava perhe-
työntekijä Heli Tiainen, Tampereen SOS-lapsikylän sosiaalityöntekijä Elisa Muurinen, Punkaharjun SOS-lapsikylän erityistytöntekijä Tarja Merilehti, SOS-lapsikylän nuorisokodin ohjaaja Riina Lah-
tinen sekä Lapin SOS-lapsikylän erityistytöntekijä Suvi Seikkula. Hankevastaavana toimii Kaarinan SOS-lapsikylän sosiaalityöntekijä Sonja Vanhanen.

Vanhanen kokosi talven-kevään 2013 aikana hankkeen taustateorioita, joita työryhmä kevään mittaan kommentoi. Kesän ja alkusyksyn 2013 aikana Vanhanen haastatteli SOS-lapsikylissä sijoitettuina olleita lapsia ja heidän vanhempiaan. Haastatteluai-neisto analysoitiin syksyn 2013 aikana.

5.1 LASTEN JA VANHEMPIEN HAASTATTELUT

Päädymme keräämään tietoa tutkittavasta aiheesta haastatellen, koska koimme yksittäisen asiakkaan kokemuksen olevan keskeisin kaipaamamme tieto. Asiakkaan kokemus voidaan tavoittaa vain kohtamalla ja haastattelemalla häntä. Etsimme haastattelujen avulla vastauksia seuraaviin kysymyksiin.

1. Minkälainen sijoitetun lapsen perhe on?
 - Miten perhe on muuttunut sijoituksen aikana?
2. Onko SOS-lapsikylä tukenut lapsen perhettä, jos on niin miten?
 - Onko vanhemmuutta tuettu, jos on niin miten?
 - Onko huomioitu mahdollinen tavoite perheen jälleenyhdistämisestä tai työskennelty sen mahdollistamiseksi?
3. Minkälaisten tukitoimien tarve aineistosta nousee, ts. miten lapsikylät voisivat tehokammin tukea lasten syntymäperheitä?

Haastatteluiden tarkoituksena oli tavoittaa lasten ja vanhempien subjektiiviset kokemukset ja tarinat heidän omasta elämästään. Annoimme haastatteluvierien tuottaa tarinansa itse esittämällä heille mahdollisimman neutraaleja ja avoimia kysymyksiä ja pyrimme olemaan asettamatta hypoteesia sille, minkälaisia tarinoita odotimme kuulevamme. Haastattelurungot (Liite 3) olivat tarkoituksella

melko väljiä ja haastateltavien annettiin jonkin verran viedä haastattelua haluamaansa suuntaan. Joidenkin haastateltavien kohdalla tämä aiheutti melko paljonkin rönsyilyä, mutta tästä rönsyilystä tuli usein sellaista tietoa, jota ei olisi haastattelurungon kysymyksillä välttämättä tavoitettu ja siksi tämä osoittautui oikeaksi tavaksi toteuttaa haastattelut.

Lapsia haastateltaessa on olemassa riski, että pelkkä haastatteleminen tuottaa tietoa melko rajallisesti ja kokemuksen laajemmin esiin tuomiseksi käytettiin siksi apuvälineitä; verkostokarttaa (Liite 1) ja Pesäpuu ry:n Elämän tärkeät asiat –kortteja (Liite 2). (Perttula & Latomaa 2005, 135-141; Kvale & Brinkmann 2009, 161-162.)

Aineiston analysointi oli pääasiassa merkitysten hakua, toistuvien teemojen etsimistä, tutkittavien erityisesti esiin nostamiin teemoihin keskittymistä. Etsimme tutkittavien kokemuksista asioita, joihin voisimme uudella asennoitumisella, resurssija lisäämällä tai uudella työmenetelmillä vaikuttaa.

Mahdollisuutta osallistua haastatteluihin tarjottiin perheille, joiden lapsi/lapset olivat/olivat olleet huostaan otettuja ja sijoitettuina SOS-lapsikylään, sijoituksen kesto oli ollut vähintään kuusi kuukautta ja nuorin haastatteluun osallistuva lapsi oli vähintään 4-vuotias. Lisäksi koko perheen tuli olla tavoitettavissa haastattelua varten elo-syyskuussa 2013.

Saimme haastateltavaksi yhdeksän perhettä, yhteensä 12 vanhempaa ja 12 lasta. Haastateltavien perheiden lapset olivat/olivat aikaisemmin olleet sijoitettuina viidessä SOS-lapsikylässä: Kaarinan, Tapiolan, Punkaharjun, Vihannin ja Lapin lapsikylissä.

Kahdeksan perheen lapsi/lapset olivat edelleen sijoitettuina, yhden perheen lapset olivat kotiutuneet. Yhdestä perheestä haastateltiin vain vanhemmat.

Muista perheistä haastatteluihin osallistui yhdestä kolmeen lasta. Lapset olivat iältään 5-14 -vuotiaita ja heidän sijoituksensa olivat kestäneet lyhimmillään kaksi ja pisimmillään kymmenen vuotta. Perheiden lastensuojelun asiakkuudet olivat keskenään hyvin erilaisia eikä perheillä ollut juurikaan muita yhteisiä tekijöitä kuin se, että lapset asuivat/olivat asuneet sijoitettuina SOS-lapsikylissä.

Tässä raportissa on runsaasti suoria lainauksia haastatteluista. Yksityisyyden suojaamiseksi haastattelijan nimet on muutettu ja heidän vastauksissaan käyttämät henkilöiden ja paikan nimet on poistettu tai muutettu. Lisäksi joitakin lainauksia on muokattu kieliasultaan siinä määrin, ettei haastateltavan vastauksesta näy hänen käyttämänsä murre.

Aineiston kokosi hankevastaava Sonja Vanhanen haastatteleamalla perheitä joko heidän omissa kodeissaan, SOS-lapsikylän tiloissa tai muualla, esimerkiksi autossa. Tavoitteena oli haastatella perheet niin, että ensin haastateltiin lapset ja vanhemmat erikseen, sitten koko perhe yhdessä. Aikapulan ja vastaavien syiden vuoksi viiden perheen kohdalla ei voitu toteuttaa yhteistä haastattelua.

Haastatteluun osallistumisesta kiinnostuneita perheitä oli helppo löytää, mutta joitakin haastatteluja jouduttiin perumaan/siirtämään haastavien elämäntilanteiden ja kiireiden vuoksi. Osallistuneet perheet olivat haastattelutilanteissa motivoituneita ja kertoivat avoimesti oman perheensä tilanteesta ja omista kokemuksistaan. Monille lapsille haastattelutilanne oli selvästi jännittävä, mutta suurin osa heistä pystyi haastattelun aikana rentoutumaan ja kertomaan omasta perheestään hyvinkin elävästi. Perheet tiesivät, että haastattelulla voidaan vaikuttaa SOS-Lapsikylän perheille tarjoamiin palveluihin ja moni vanhempi kertoi kokevansa osallistumisen siksi tärkeäksi. Kritiikkiä SOS-lapsikylä kohtaan uskallettiin antaa rohkeasti, vaikka tiedettiin haastateltajan edustavan kyseistä organisaatiota.

5.2 KEHITTÄMISNÄKÖKULMA

SOS-Lapsikylä ry:n työn kulmakivenä ovat yhdistyksen toiminnan arvot ja asiakaslähtöisyys. Yhdistys sitoutuu toiminnassaan kehittämään toimintaansa innovatiivisesti ja tarvittaessa kyseenalaistamaan omat toimintatapansa vastatakseen paremmin asiakkaidensa tarpeisiin. (SOS-lapsikyliä toimintakäsikirja 2009, 6.)

Kehittämishankkeen tavoitteena ei ole tuottaa aiheesta vain tutkimusta, vaan pääasiallisena tarkoituksena on kehittää SOS-Lapsikylän palveluita sekä yhtenäistää toimintaprosesseja tasalaatuisen palvelun turvaamiseksi eri toimipisteissä. Käytännönläheisyydestä huolimatta, hankkeemme taustalla on tutkittuun tietoon perustuvaa teoriaa sekä aikaisempaa aihetta koskevaa tutkimusta. Teoriatausta on keskeinen osa hanketta, jotta kehittämisen kohteet voidaan perustella ja ymmärtää. (Engeström 1996; Jalava & Virtanen 1996.)

Työn alkuvaiheen fokuksessa ovat asiakkaamme, siis perheet, joiden tarpeisiin tällä hetkellä tuotamme palveluita. Heiltä keräämämme tieto on oleellista, jotta voimme arvioida nykyisten toimintamalliemme toimivuutta. Keräämämme aineiston analysoituamme siirrymme työmme varsinaiseen kehittämisvaiheeseen, eli muokkaamaan palvelurakennettamme paremmin perheiden tarpeita ja modernia lastensuojelua vastaavaksi palveluksi. Kehittämistoiminta on välttämätön osa toimivan ja ajassa elävän organisaation toimintaa. Vaikka perinteet ovat tärkeitä ja omassa kontekstissamme jopa korostuneita, ei niiden tule viedä tilaa uusien toimintatapojen kehittämiseltä.

Kehittämistoiminnassa keskeistä on ymmärtää, mitä ollaan kehittämässä. Sosiaalialan työssä ollaan aina tekemisissä ihmisten kanssa ja työhön sisältyy paljon ihanteita ja uskomuksia, joita on kehittämistyötä tehtäessä uskallettava kyseenalaistaa ja asettaa tarkasteltaviksi. Ei olla siis kehittämässä

vain yksikertaista toimintatapaa tai palvelun osasta, vaan perimmiltään kehittämistyössä on kysymys enemmästä. Pyritään luomaan sellaisia uskomuksia, jotka pystyvät jäsentämään perheiden kanssa työtä tekevien henkilöiden maailmaa uudella, positiivisella tavalla. Haasteena kehittämistyössä on usein muutosvastarinta. Työyhteisön sisällä elää tavallisesti uskomuksia siitä, että entinen toimintatapa on toimiva ja muutokseen sopeutuminen vaatii rohkeutta ja epämukavuusalueelle astumista.

Oleellinen asia kehittämistyön vaikuttavuudessa onkin siksi se, että työ tapahtuu ”alhaalta ylös”. Tällä tarkoitamme sitä, että työ ei ole asiantuntijoiden tai henkilöstöhallinnon ohjaamaa, vaan työtä käytännössä tekevät toimivat aktiivisina vaikuttajina kehittämistyössä, jolloin motivaatio muutoksen käynnistämiseen ja ylläpitämiseen syntyy. (Seppänen-Järvelä 1999, 59-71; Jalava & Virtanen 1996; Ruohotie 1997,14.)

SOS-Lapsikylän toimipisteistä kootun hanketyöryhmän tehtävänä on tehdä muutos mahdolliseksi esittämällä uusia innovaatioita, erilaisia tapoja ajatella ja toimia. Toivottavaa on, että tämä raportti tuo ymmärrystä sijoitettujen lasten ja heidän perheidensä kanssa työskentelevälle, ja vaikuttaa tätä kautta työntekijän asenteisiin, arvoihin ja ajatteluun.

6 MITÄ HAASTATELTAVAT KERTOIVAT?

Aloitamme aineiston analysoinnin tarkastelemalla haastateltujen lasten käsityksiä siitä, mitkä ihmis-suhteet heille ovat merkityksellisiä sekä kuvaamalla lasten perheiden roolia heidän elämässään sinä aikana, kun he ovat sijoitettuina.

Tämän jälkeen tarkastelemme vanhemmuutta ja vanhemmuuden toteuttamisen mahdollisuuksia ja haasteita lapsen sijoituksen aikana.

Seuraavaksi tutkimme perhettä kokonaisuutena ja selvitämme, miten sijoitus haastateltujen perheiden näkökulmasta on vaikuttanut perheiden eheyteen.

Lopuksi analysoimme sitä, mitkä ovat haastatteluaineiston valossa ne ydinkohdat, joihin SOS-Lapsikylän toimipisteiden sijaishuoltopaikkoina tulee panostaa.

6.1 SIOJITETUN LAPSEN PERHE JA MERKITYKSELLISET IHMISSUHTEET

Lasten käsityksiä omasta perheestään tarkasteltiin verkostokartan (Liite 1) ja Pesäpuu ry:n Elämän tärkeät asiat –korttien (Liite 2) avulla. Lapset työskentelivät näiden välineiden avulla rohkeasti ja kertoivat monipuolisesti ja värikkäästi omista ihmissuhteistaan.

Verkostokarttoja oli yhteensä 12. Verkostokartoissa oli henkilöitä vähimmillään neljä, enimmillään 34.

Lapset ohjeistettiin aloittamaan verkostokartan täyttäminen heille läheisimmistä henkilöistä. Kaikki lapset yhtä lukuun ottamatta merkitsivät ensim-

mäisenä karttaan biologisen äitinsä ja useimmat myös isänsä. Äidit ja isät olivat kaikissa kartoissa lapsille lähimpiä henkilöitä. Vanhempien jälkeen karttaan merkittiin omat sisarukset, tavallisesti myös hyvin lähelle lasta itseään. Lapset eivät kokeneet sijaishuollon aikana etäännyneensä vanhemmistaan, mutta muualle sijoitetuista/vanhempiensa luona asuvista/aikuisista sisaruksistaan kyllä, mikäli yhteydenpitoa oli vähän.

Lapset kertoivat perheistään verkostokarttojen sekä Elämän tärkeät asiat –korttien avulla seuraavilla tavoilla:

”SV: Okei. Sä valitsit ton (kortin) mis lukee perhe. Niin valitsiks sä sen sen takii et siin lukee perhe vai

oliks toi kuva jotenki semmonen sun mielest?

Tiina: kuva (kuvassa perhe istuu ruokapöydän ääressä)

SV: Okei. Mitä sä ajattelit et siin kuvas on tärkeetä?

Tiina: En mä tiä. Tos on sillee kiva toi juttu tai sillee

SV: mm. Mikä siin on kivaa?

Tiina: No toi kun siin on silleen perhe

[...]

SV: Okei. Sit sä valitsit ton mis lukee tuol äiti. Ni oliks sekin ton kuvan takii vai mitä sä ajattelit siinä kortissa.

Tiina: No mun mielest äiti on mulle tärkeä. ”

”SV: Osaaks sä sanoo, miks sä valitsit ton (perhe-kortti)

Mikko: Perhe on kaikista tärkein! Siis perheen kans on hauska olla ja ... Perhe on kaikista tärkein.

SV: Joo. Ja sit sä valitsit, tääl onkin oikeestaan sun perheenjäsenet nää (muut korttivalinnat)

Mikko: Sisko(kortti) on tärkeä, todella tärkeä, sit on leikki (kortti). Välillä me kun on semmonen jännä kiipeilyteline, se on hirveän iso, aivan tajuttoman iso. Niin, ni siellä tykkää olla. Siskokin käy välillä kiipeemäs mejän kaa ja niin se on ihan hauskaa

SV: Leikkiiks teijän vanhemmatki teiän kaa?

Mikko: Kyllä ne välillä. Esimerkiks isä, me ollaan oltu tyynysotaa. Täällä (lapsikylän tapaamistilassa) ollaan oltu sillon kun se oli täällä, niin tyynysotaa. Mua ei nukuta, mä heitin sitä tyynyllä ja oltiin tyynysotaa sen jälkeen.

SV: Okei. Kivaa, sulla on aika hauska perhe vissiin. Mitäs se kannustus (kortti) tarkoittaa?

Mikko: Niinku että kun isä opetti siskoa uimaan, niin meiän piti kannustaa sitä. Kannustus on tärkeä esimerkiksi, kun että kannustaa vaikka että kyllä sä uskallat, sä oot hyvä, sä vielä pystyt siihen. Silleen niinkun kannustaa, se on tärkeä. ”

”Matti: Mä otan viis (korttia). Täällä on aika paljon mejän perheelle tärkeitä juttuja. (...) Elikä, rakkaus, äiti, isä, veli ja sisko.

[...]

SV: No osaaks sä kertoo, minkä takii sä valitsit sen

mis lukee rakkaus?

Matti: Koska mun iskä ei ikinä halua musta eroon ja se rakastaa aina mua.

SV: Okei. No teil on iskän kans tosi hyvä suhde sit

Matti: mm. Ja äitin kaa samanlainen. Sitten veli mä valitsin siks että mulla on pikkuveli, joka on kohta yks vuotta, mä tykkään siitä, se osaa kävellä aika hyvin jo. Sitte kumminkin, se on ihana. ”

”Eero: Kaikista tärkeimmät (kortit) olis leikki, äiti, isä, terveys, ja tietenki rajat. Nää ois kyllä kaikki, mutta mä otin nyt tärkeimmät.

SV: Joo, alotetaan noista. Tota, mitä sä tarkoitat sil leikillä?

Eero: No niinku, periaatteessa kaikki siellä kodissa on leikkimielisiä. Ja siel on niin kivaa vaan leikkiä. Se on vaan niin mukava paikka.

SV: Just. Minkälaisii leikkejä te leikitte siel äidin kotona?

Eero: No kaikenlaista hippaa mun pikkusiskon kanssa, vaikka mun pikkusisko on tuhat kertaa paljon nopeampi. Mut on kivaa ottaa sitä kiinni.”

Biologisen perheen jäsenet muodostivat keskeisimmän osan lasten verkostoja. Perheenjäsenten jälkeen verkostokartoissa oli monimuotoisuutta enemmän; moni alkoi merkitä ystäviään, toiset sukulaisiaan. Neljä lapsista merkitsi sukulaisia samalle sektorille oman perheensä kanssa. Yhteensä sukulaisia esiintyi kymmenessä verkostokartassa ja lapset kertoivat sukulaisten olevan itselleen läheisiä. Kahdeksassa verkostokartassa oli kavereita.

Tavallista oli, että lapsikylän työntekijät merkittiin karttaan loppuvaiheessa. Seitsemän lasta totesi kartan valmiiksi ennen kuin yhtäkään lapsikylän työntekijää oli merkitty siihen, jolloin haastattelija kysyi erikseen heiltä, onko lapsikylässä heille tärkeitä henkilöitä. Yksi lapsi merkitsi lapsikylävanhemman sektorille ”perheenjäsenet”. Kyseinen lapsi merkitsi hänet karttaan heti aluksi, mikä poikkesi kaikkien muiden lasten vastauksista. Seitsemän lasta merkitsi lapsikylävanhemman sektorille ”Muut läheiset”.

Neljä lasta jätti lapsikylävanhemman merkitsemättä kokonaan. Osa lapsista kertoi lapsikylävanhemman sijaisen tai lapsikylän ohjaajan olevan läheinen. Kaksi lasta merkitsi karttaan muun lapsikylän työntekijän, mutta ei lapsikylävanhempaa.

Lapset kuvailivat lapsikylän työntekijöiden paikkoja verkostoissaan mm. seuraavilla tavoilla:

”SV: Entäs sitten noi lapsikylän ihmiset? Sopiiks nää sinne karttaan?”

[Tytti puistaa päätään]

SV: Ei sovi?

Tytti: ei

SV: Okei. Osaaks sä sanoo, mikä siin on syynä ettei ne tuu sinne?

Tytti: No ei ne, en mä haluu, en mä tiiä

SV: Okei. Sä oot ollu tääl kuitenkin neljä vuotta vai, niist ei oo niin läheisiä tullu?

Tytti: Joku ohjaaja ehkä, tänne kauas [Tytti piirtää yhden ohjaajan]

SV: Okei. Onks siihen joku syy miks nä lapsikylävanhemmat ei tuu?

Tytti: No kun, en mä tykkää niist. En mä tiiä. En mä tykkää asuu tääl. Siis tääl kyläs. Tai täs kodis.”

”SV: Okei. Entäs onks tääl kylässä läheisiä aikuisia?”

Joni: No, lapsikylävanhempi (Joni piirtää verkostokarttaan alueelle ”Muut läheiset”)

H: Joo. Lapsikylävanhempi on semmonen et se kuuluu sinne läheisiin eikä esimerkiksi perheenjäseniinkö?

Joni: Varmaan”

6.1.1 Vanhemmat

Vanhempien erityisasema lasten verkostoissa oli ilmeinen. Vanhemmat koettiin elämän tärkeimpinä henkilöinä silloinkin, kun he olivat pitkiä aikoja poissa lapsen elämästä tai kuolleet. Elämän tärkeät asiat –korteista lapsia pyydettiin poimimaan juuri hänen perheelleen tärkeät asiat ja suurin osa lapsis-

ta poimi isää ja äitiä kuvaavat kortit. Kerronnassa liittyen omiin vanhempiin oli paljon lämpöä ja osassa haastatteluista kaipausta. Moni lapsi koki ainoana puutteena omassa perheessään sen, ettei saa tavata vanhempiaan useammin tai asua heidän kanssaan. Yksi lapsista toivoi vanhempiensa muut-tavan lapsikylään, jolloin yhteydenpito helpottuisi.

”SV: Okei. Onks jotain semmosta, mitä sä haluisit tehdä sun vanhempien kans, mut mikä ei onnistu sen takii et sä oot täällä lapsikylässä?”

Miska: Kun se vaan on niin ärsyttävää kun mä en saa ikinä mennä muuttaa äitin ja isän luo [...]

Miska: Arvaa mitä? Sitten kun mennee yks vuosi, niin arvaa mitä?

SV: No?

Miska: Se on aika kiva jutska. Mä saan mennä yöks tonne lapsikylän tapaamistilaan äitin kaa.”

Suhdetta vanhempiin pohdittiin myös koti-käsitteen kautta. Suurin osa lapsista koki kodin olevan siellä, missä ovat omat vanhemmat, joskin muutammat kokivat myös lapsikylän kodiksi.

”SV:Tuntuuks susta Anna et sä oot kotona sillon kun sä oot täällä (vanhempien luona)?

Anna: No joo, en mä nyt sos-lapsikylää pidä kotina tai sillee. Ei siel yhtään tunnu silt.

SV: Mikä siit tekee ei-kodinomaisen?

Anna: No siel on toiset ihmiset, siel ei oo vanhempia. Ja sit sä asut ihan jonku randomeitten tyyppien kaa.”

”SV: Tuntuuko susta siltä, et menis kylään kun menee sinne äidin luo?

Eero: Ei. Mä meen kotiin. Ihan suoraan sanoen ihan kotiin. Mä voin sanoa, että tämä (SOS-Lapsikylä) on se kylä ja minun äitin koti on se koti.

SV: Ai sust tuntuu niin päin

Eero: joo

SV: Tääl ei oo ihan niin kotoisaa olla?

Eero: Kyllä tää tuntuu ihan kodilta, mutta minus-ta tuntuu että tämä on se kylä, jossa mää nukun

melkeen joka yö ja sitten tuo äitin tykö, äitin oma koti on se minun koti. ”

6.2 VANHEMMUUS

6.2.1 Vanhemmuus sijoituksen alkuvaiheessa

Sijoituksen alkuvaihe kuvautui erityisesti vanhempien haastatteluissa sekä perheen että vanhemmuuden kannalta hyvin haavoittuvaisena vaiheena. Lapsikylän ja vanhempien yhteistyön riittämättömyys, pinnallisuus tai epäonnistuminen jäivät vahvasti vanhempien mieleen ja yhteistyön muodostaminen myöhemmin oli vaikeaa. Eräs perhe kertoo kokemuksistaan lapsen siirtyessä vastaanottokodista SOS-lapsikylään.

”Mauri: Siin poistettiin niinkun kokonaan vanhemmat. (...) Et voi ihan suoraan sanoa et ei oo mitään järkeä. Onks se jotain vierottamist sit vanhemmist? Anna: Niin. Kyl se sinänsä on vähän outoo, koska ei nää (vanhempia) niinku silleen kun joskus kuu-kauden päästä

SV: Joo. No muistaks sä Anna viel et miltä se tuntuu sit kun vanhemmat oli ens saanu käydä joka päivä (vastaanottokodissa) ja sit olikin pitkä tauko?

Anna: No kyl se ny vähän oli outoo.

SV: Selittiks kukaan sulle sitä et minkä takii niin tehtiin?

Anna: En mä muista. Mä vaan menin sinne ja sit mä olin siel. En mä tiä, ei mun mielest mul selitetty mitään.”

Pahimmillaan kokemukset SOS-lapsikylästä ensimmäisen vierailun perusteella olivat pelottavia ja vanhemmat kokivat oman vanhemmuutensa mitätöidyksi. Alla olevan lainauksen kertoneet vanhemmat kertoivat työskentelyn lapsikylän kanssa olleen hyvin vaikeaa ensimmäisen puolen vuoden ajan, jonka jälkeen molemminpuolinen luottamus alkoi kasvaa. Vanhemmat surivat kuitenkin sitä, että lapset joutuivat aluksi elämään hyvin ristirii-

taisessa tilanteessa:

”Tuuli: Itseasiassa ensimmäinen käynti siellä oli et me vietiin lapset itse niitten kyydissä sinne ja meitä ei kukkaan esitelly kellekkään, että tuota. Se oli oikeestaan aika kauheetakin.

SV: Kukaan ei siis jutellu teijän kaa puhelimessa ennen sitä?

Tuuli: Ei, ei kukaan eikä kukaan esitelly meitä. Että sosiaalityöntekijät ja lapsikylävanhempi, niin ne jutteli siellä keskenään, mutta meille ei kukaan sanonu mitään. Oltiin vähän että..., me sitten lasten kans oltiin.

[...]

Tuuli: Ihan hirveetä oli aluksi sillon kun me oltiin siellä pihamaallaki ja siellä oli niitä muita sos-kylä-vanhempia plus lapsia niin meille ei kukaan jutellu mitään. Me oltiin ihan niinkun, okei me ei olla ter-vetulleita tänne (...) Tuli semmonen olo, että kukaan ei sano terve meille ei mitään. Et ihan kun me oltais oikeesti jotain pirulaisia tai jotain, et semmonen olo tuli itelle. Et minähän jo sanoin et en halua tänne tulla että tuli semmonen...”

Vanhempien kokemukset yksin jäämisestä lasta sijoitettaessa olivat tavallisia. He kokivat suurina itseensä kohdistuneet odotukset tilanteessa, jossa oman kriisin käsittely oli kesken. Kriisissä on vaikea vastaanottaa ohjeita ja tehdä yhteistyötä. Moni vanhemmista kertoi, miten lapsikylän käytännöt olivat vaikeita ymmärtää ja miten oma rooli sijoitun lapsen vanhempana oli vaikeaa löytää. Oli vaikea hahmottaa, mitä vanhemmalta odotettiin ja mitä rajoja hänen roolilleen asetettiin.

”Mia: Kauheen hyvin mä en muista, mut enhän mä aluks mä en hyväksynyt (SOS-lapsikylää) ollenkaan, kun sitä oli aika huonossa kunnossa ite. Ja uus juttu oli se lapsista luopuminen ja kaikki ni sen takia, en mä niinku, nykyään on niin toisenlailla. Joskus tuntuu hassulta ajatellakin sinne.

SV: Muistaks sä ketkä sua oli täällä ottamas vastaan ekoja kertoja, kenen kaa sä juttelit?

Mia: Kyl se tais lapsikylävanhempi olla joo. Ja sit mä en aluks käsittäny sitä soittopäiväjuttuukaan. Jotenki se meni ihan hassusti. Kun mä oon jälkeenpäin jostain papereist luku et äitiä ei tavoitettu, mut kun ei se ihan silleen oo et mä en ois halunnu, mut mä en vaan jotenki käsittäny sitä. Se oli vähän semmost sekavaa. ”

Haastavana asiana sijoituksen alkuvaiheessa esiintyi perheen rajojen nopea muuttuminen ja rajojen avautumiseen sopeutuminen. Perheet joutuvat sijoituksen myötä nopeasti tilanteeseen, jossa oma rajojen vetäminen on hyvin vaikeaa. Vaikeaksi koettiin sen hahmottaminen, mitkä rajat määritellään muilta tahoilta ja mistä edelleen voi päättää itse. Tämä kuvautui erityisen vaikeana tilanteissa, joissa vanhemmat eivät olleet alkuvaiheessa hyväksyneet lapsen huostaanottoa. Eräs keskeinen haaste vanhemmalle oli ymmärtää ja hyväksyä lapsikylävanhemman rooli lapsen elämässä. Kyseessä oli henkilö, jota perhe ei itse ollut valinnut osaksi omaa verkostoaan. Mikäli rakentavaa yhteistyötä vanhemman ja lapsikylävanhemman välille ei syntynyt, vanhempien oli vaikea hyväksyä lapsikylä-

vanhempaa osaksi lapsen perhettä tai lähiverkostoa. (Rundfors & Wrangsjö 1984)

Haastateltavat kertoivat myös monia positiivisia kokemuksia sijoituksen alkuvaiheista. Nämä kokemukset kantoivat pitkälle ja tuottivat vanhemmille onnistumisen kokemuksia. He pystyivät kokemaan itsensä arvokkaiksi lastensa vanhempina, mikä oli muutamille haastatelluille uusi kokemus.

”SV: Oliko sulla tervetullu olo vai tuntuko vaikeelta tulla?”

Maisa: Oli. Oli tosi mukava tulla että mä puhuin näitten ihmisten kans puhelimesta ensin useamman kerran ja tuota, no hän ei oo enää täällä töissä tämä, joka oli sillon tosi mukava ihminen se entinen kyläjohtaja. Hänen kans olin paljon puhelimesta. Tosi mukavaa on ollu niinku, lapsikylän työntekijöitten ja näitten kans on aina menny hyvin asiat ja on saanu tietoa lapsista ja kaikkea tämmöstä et ihan siitä alusta asti. ”

Alle on koottu yhteenveto haastateltavien esiin tuomista teemoista sijoituksen alkuvaiheeseen liittyen.

- SOS-lapsikylän työntekijöiden tutustuminen vanhempaan ennen sijoituksen alkamista
- Vanhempaa arvostava kohtaaminen
- Tapaamisten mutkaton järjestäminen, perheen yhteisen ajan arvostaminen
- Työntekijöiden tiivis yhteydenpito vanhempiin sijoituksen alkaessa

- Ennakko-odotukset
- Ensimmäiset kohtaamiset työntekijöiden kanssa ahdistavia/pelottavia
- Vanhemman roolin epäselvyys
- Epäselvä käsitys SOS-lapsikylän käytännöistä
- Tuen puute vanhemman kriisin käsittelyyn
- Vähäinen yhteydenpito lapsen kanssa
- Lasten kokemukset hylätyksi tulemisesta

6.2.2 Vanhemmuus sijoituksen kestäessä

Monet haastatelluista vanhemmista kuvasivat vanhemman identiteetin uudelleen rakentamisen sijoitetun lapsen vanhempana olevan vaikeaa. Sekä lapset että vanhemmat kuvasivat lähes poikkeuksetta syntymävanhemman säilyttävän asemansa psykologisena vanhempana. Kuten edellisessä luvussa mainittiin, kuvautuivat vanhemmat lasten haastatteluissa läheisimpinä kiintymyksen kohteina, samaistumisen kohteina, ”oikeina” vanhempina.

”SV: Ketäs on kaikkein läheisimpiä?”

Eero: Äiti

SV: Okei. Mites lähelle (keskustaa verkostokartassa) se laitetaan?

Eero: No johonki, tähän

SV: Ketäs muita on?

Eero: Isä, joka on kuollu.”

”SV: Mitäs tää tarkoittaa, kuka tän (kannustus-kortin) valitsi?

Mikko: Minä. No kannustus on aina tärkeä. Äiti ja isä aina kannustaa esimerkiksi harrastuksiin ja koulussa kannustaa, että jatka samaan malliin. (...) Ja ne pitää aina huolta (huolenpito-kortti). ”

Psykologisen vanhemmuuden säilyminen näkyi kielessä, jolla sekä lapset että vanhemmat puhuivat vanhemmuudesta. Kukaan lapsista ei nimittänyt lapsikylävanhempaa äidiksi/isäksi tai sijaisäidiksi/sijaisisäksi. Lasten käyttämät käsitteet olivat kodin aikuinen, hoitaja tai lapsi käytti lapsikylävanhemmasta etunimeä. Myös vanhemmat kutsuivat lapsikylävanhempia etunimillä ja kokivat heidän vanhemmuutensa määrittelyn vaikeana. Käytettyjä käsitteitä olivat muun muassa ”kodin äiti”, ”se henkilö joka lapsen kanssa eniten on”. Yksi haastatelluista äideistä sanoi, ettei tiedä, mitä tekisi, jos lapsi alkaisi kutsua lapsikylävanhempaa äidiksi.

Vanhemmilla oli selkeitä käsityksiä siitä, minkälaisia vanhempia itse ovat, tai ainakin olisivat jos saisivat viettää lapsensa kanssa enemmän aikaa. He kuvasivat yksityiskohtaisesti vahvuuksiaan ja kehitystarpeitaan vanhempana ja puhuivat paljon asioista, joita itse näkevät lapsen kasvatuksessa tavoittelemisen arvoisena. Surua aiheutti poikkeuksetta se, että vanhemmuuden toteuttaminen monella tavalla vaikeutui, koska lapsen kanssa yhdessä vietetty aika oli niin vähäistä.

”SV: Sä mainitsit erikseen sen hyvän huomaajan (omana vahvuutena vanhempana). Mitä sä tarkoitat siinä?”

Pirjo: Se, että lapsia kannustetaan siihen, että kun ne tekee. Oikeesti niinkun että, jos lapsi ottaa kermää ja panee korkin kiinni, (niin sanon) ”Kivasti tehty. Hyvä, kun laitot ton korkin kiinni, ettei se kaadu” (...) Tiedätkö siis, tommosia ihan pieniä asioita, niin se jää niinku mieleen erittäin paljon. (...) Mm, on se on sillai, että koska itsetunto, se et jes, mä osasin. ”

”Emma: Joo, se minun täytyy ensin itse kasvaa siinä mielessä ihmisenä huomattavasti enemmän, että siitä ei tule sitä semmosta katumusta ja mielipahaa siitä ”ein” sanomisesta tai että jos toinen pahoittaa mielensä vaikka ois kuinka johdonmukasta, niin ne on mulle vaikeita. (...) Niin pitäis kasvaa henkisesti vielä, niinkun vahvistua ihmisenä. Että miten se vaikuttaa sitten lapseen. Se semmonen oma, tiettytyyppinen heikkous. ”

Vanhemmat kokivat, ettei kukaan ollut erityisesti auttanut heitä sijoituksen myötä muuttuvan vanhemmuuden työstämisessä, mutta suurin osa heistä oli löytänyt itse tapoja sopeutua tilanteeseen. Moni kuvasi itse tehneensä työtä kuntoutuakseen. Oma kuntoutuminen ja oman tilanteen ymmärtäminen oli yhteydessä siihen, että pystyi hyväksymään lapsen sijoituksen ja uudenlaisen vanhemman roolin.

Jossain määrin roolit olivat hyväksyttyjä, jossain määrin eivät. Osa vanhemmista kertoi tottuneensa

asioihin, joihin todellisuudessa toivoi muutosta ja joita ei voinut hyväksyä, kuten joulun viettäminen lapsista erillään tai vähäinen osallistuminen lapsen koulunkäyntiin.

”SV: Mitä te nyt sovitte ens joulusta?”

Anne: No se tulee samaan aikaan kun aikasem-minkin

SV: Eli hän on jälleen jouluaattona siellä?”

Anne: Niin no mä ajattelin, et sen on pakko olla siellä, niin mä en ees ehdottanu sitä”

”Mia: No jonkun verran (harmittaa) mut ehkä siihen on tavallaan niin tottunu toisaalt, et lapsikylävanhemp i hoitaa kuitenkin niinku nää asiat. Siihen on jotenki enää niin vaikee päästä mukaan. Kyllän se harmittaa. ”

Vanhemman roolin muuttumiseen näyttää usein liittyvän pelko leimautumisesta. Vanhemmat kokivat, että leima syntyy automaattisesti, kun lapsi otetaan huostaan ja pelko tätä leimaa vahvistavista kokemuksista on voimakas. Vanhemmat kertoivat vain satunnaisia kokemuksia siitä, miten tätä leimaa käytännössä oli vahvistettu ja vaikuttikin siltä, että leima oli lähinnä vanhemman omassa mielessä ja sen sisältö oli itse rakennettu sen pohjalta, mitä vanhempi itse ajattelee sijoitettujen lasten vanhemmista. Tämän valossa tuki oman kriisin käsittelylle on ollut riittämätöntä ja vanhempi on joutunut muodostamaan käsityksen omasta vanhemmuudesta uskomusten ja pelkojen pohjalta.

”Emma: Joo, mä toivoisin että he ymmärtäis sen niin että koska tä meijän tapaus ei oo mikään tavallinen tapaus sillä lailla että jotenki sitä pelkää kauheasti että miten toiset ihmiset kattoo sua ja aattelee et mitäköhän toi on tehny, et onkohan se juoppo vai nisti, että kun sen lapsi on täällä. Se on semmonen, mitä niinkun pelkää ja se semmonen viha ja katkeruus siel taustalla, kun mä en ole kumpaakaan ja tää tilanne on siltikin tää. (...) mm, että he niinkun ajattelee, laittaa minut samaan kategoriaan niitten

vanhempien kanssa joitten kanssa ei esmierkiksi pysty tekee minkäänlaista yhteistyötä. Siitäki on ollu puhetta et he on hyvin kiitollisia siitä et pystyn olemaan, kun kaikki ei voi.

SV: Niin niin, aivan. Onks sul koskaan ollu lapsikyläs sellanen olo, et sul on joku leima (sijoitetun lapsen vanhempänä)?

Emma: Joo, kyllä se on. Se on väkisinkin.

SV: Joo. Onks se tullu jostain, mitä joku on sanonu vai onks se vaan se sun olo?

Emma: No on varmasti tottunu siihen työhön, et niin monelaisista olosuhteista kuitenkin tulee lapsia. Mut että se, mä ajattelen sen enemmänkin niin että pelkästään se ajatus siitä, että joku miettii on niinkun vähän liikaa. ”

6.2.2.1 Vanhempi osana lapsen arkea

Vanhemmuutta käsiteltiin vanhempien haastatteluissa vanhemmuuden roolikartan avulla, minkä myötä moni vanhempi nosti esiin roolin sosiaalisena vanhempänä (Vinterhed ym, 1981). Tämän roolin toteuttaminen koettiin tärkeäksi ja usein nousi esille toive toteuttaa sitä enemmän. Perinteisesti sijaishuollossa suuri osa sosiaalisesta vanhemmuudesta on siirtynyt sijaisvanhemmalle/ lapsikylävanhemmalle. Osa vanhemmista kertoi tottuneensa siihen, että lapsikylävanhempi hoitaa arjen asiat. Vanhemmat toivoivat kuitenkin, että voisivat tehdä itse enemmän ja kyseenalaistivat näin tämän perinteisen rakenteen.

Vanhemmista monilla oli jo mahdollisuus osallistua lasta koskeviin neuvotteluihin ja palaveriinhin, liittyen esimerkiksi terveyden tai mielenterveyden hoitoon. Puutteina tuotiin esille muun muassa vanhemman pieni rooli lapsen kouluasioissa sekä arkisissa toimissa, ruuan laittamisessa, pukemisessa, päivärytmin ylläpitämisessä. Myös lapset toivat esille toiveita yhteisestä arjesta, kuten vanhempien osallistumisesta heidän harrastuksiinsa. Erään lapsen toive oli saada käydä koulua paikkakunnalla, missä oma vanhempi asuu.

”Mia: No, tää mun keskimmäinenhän käy terapiassa, et tota just oli eilen yks palaveri, missä mä olin mukana. Et oon jonku verran ollu kyllä, joo.

SV: Joo. Entäs kouluasiat? Ooks sä esimerkiksi opettajii tavannu tai?

Mia: Ihan joskus, oisinko ohimennen tavannu yhen kerran. En ees muista kenen opettaja. Et sekin on varmaa et jos sen ois jotenki alusta lähtien niinku alkanu, ni se ois ehkä helpompaa. En mä tiiä. Mä oon ihan silleen ulkona aika lailla näist.”

Vanhemmat, joiden oli mahdollista tavata lastaan vain muutaman tunnin kerrallaan, kokivat sosiaalisen vanhemmuuden toteuttamisen olevan lähes mahdotonta ja kritisoivat tapaamisjärjestelyjä voimakkaasti. Tapaamisiin toivottiin lisää mahdollisuuksia tehdä ihan tavallisia asioita; leikkiä pihalla, syödä aamupalaa yhdessä, käydä sukulaisten luona ja vain olla.

Vanhemmat olivat hyvin kiitollisia siitä, kun mahdollisuus sosiaalisen vanhemmuuden toteuttamiselle oli suotu. Vanhemmat, jotka

osallistuivat lasta koskeviin palavereihin, kokivat tärkeäksi saada olla mukana päättämässä lapsensa asioista. Eräs vanhempi oli tyytyväinen siitä, että oli voinut sopia lapsikylävanhemman kanssa ostavansa lapselleen hänen tarvitsemansa lenkkarit ja lapsikylävanhempi maksoi ne vanhemmalle takaisin lapsikyläkodin talousrahasta. Ruuan valmistaminen omalle lapselle kuvautui tärkeäksi kuten myös arkisten taitojen opettaminen.

”Emma: Lääkäritapaamiset esimerkiksi. Et on ollu niinku isommalla porukalla, et on ollu lääkäri ja sit on ollu tuolta sos kylästä sosiaalityöntekijää ja sit on ollu lapsikylävanhempaa ja myös sitten tuo kotisairaanhoido on ollu mukana näissä. Itseluottamus ei ole koskaan ollut mikään kaikkein paras niin se niinkun nimenomaan vanhempana vahvistaa sitä omaa itseäni sillai. (...) Vasta nyt kun Eero on siirtynyt sinne sos-lapsikylään. Et minut otetaan niinkun äitinä paljon selkeämmin kuin se että mitä aikasemmin on otettu.”

Alla yhteenveto vastauksista koskien sosiaalista vanhemmuutta.

- Mahdollisuus olla mukana lasta koskevissa palaverissa/neuvotteluissa
- Mahdollisuus suorittaa arkista vanhemmuutta: laittaa ruokaa, ostaa vaatteita
- Yhteinen päätöksenteko lapsikylävanhemman kanssa pienissäkin asioissa

- Kokemus siitä, että joku muu opettaa lapselle arkielämän taitoja
- Ei mahdollisuutta osallistua arkeen/liian lyhyt tapaamisaika
- Vähäinen osallistuminen lapsen koulunkäyntiin/harrastuksiin

6.2.2.2 Rinnakkainen vanhemmuus

Rinnakkaisen vanhemmuuden (Pitkänen 2011, 88-90) toimivuus tai toimimattomuus tuli esille kaikissa vanhempien haastatteluissa. Tilanteissa, joissa vanhemmat kokivat saaneensa arvostusta vanhempaan, pystyivät he luottamaan lapsikylä-vanhempaan ja oma rooli vanhempaan kuvautui melko selkänä ja hyväksyttynä.

”Maria: Kun pojat tuli tänne, niin huomas sen eron että miten vanhempaa kohdeltiin, että mua pidettiin poikien äitinä ja annettiin se arvo mikä mulle kuuluu ja niinku pidettiin tärkeänä ihmisenä ja mä tunsin itteni tosi tärkeeksi pojille. Must oli ihanaa, et mä sain viettää poikien kans täällä ensimmäisen yhteisen, kokonaisen vuorokauden. Et et niinku, pojat oli yötä saman katon alla, et semmosia ei niinku pariin vuoteen ollu ollu mulla ja pojilla mahdollisuutta sellaseen.

[...]

SV: Osaaks sä tavottaa sitä, et mistä se tuli se olo, et sua arvostettiin äitinä ja ymmärrettiin, et sä oot tärkeä?

Maria: En mä tiä mistä se tuli. Jotenki se niinku, järjestettiin nuo tapaamiset hyvin, että saatiin olla saman katon alla ja ihan niinku keskenään. Että tuli semmonen olo että sinä oot lasten äiti ja sinä saat olla lasten kanssa. Et niinku siin ei ollu ketään muita siin tapaamisessa ja muhun luotettiin ja niinku, tuli hyvä olo.”

Yllä olevan lainauksen kertonut äiti Maria ja lasten isä Markus kertoivat alusta asti kokeneensa yhteistyön lapsikylävanhemman kanssa luontevana. Myös heidän lapsensa kertoi omassa haastattelussaan kokevansa, että lapsikylävanhempä pitää hänen vanhempiaan omina kavereinaan. Vanhemmat toki ihmettelivät joitakin lapsikylän käytäntöjä, muun muassa lapsille asetettavia rajoja, mutta totesivat työntekijöiden olevan niin ammattitaitoisia, että luottivat heidän tekemän oikeita ratkaisuja. Molemmipuolinen luottamus, lapsikylävanhem-

man arvostava suhtautuminen vanhempiin sekä vanhempien arvostava suhtautuminen lapsikylä-vanhempaan olivat kyseisessä sijoituksessa olleet avainasioita sijoituksen onnistumiselle.

Toinen konkreettinen esimerkki rinnakkaisen vanhemmuuden toimimisesta liittyi joululahjaostoksiin.

”Tuuli: Tiedän, että kun on sijoituksessa lapset niin niille ostetaan ja tehdään. Niin se tuntus mukavalta olla kodinomanen ja semmonen. Mutta me tehtiin lapsikylävanhemmalle ihan selkeeks että me ei tykätä että niille ostetaan monen sadan euron tavaroita (lahjaksi). Siinä vaiheessa kun me tiedettiin, että me kotiin otetaan (lasten kotiutuminen oli suunnitteilla), niin meillä ei oo rahaa ostaa sitte. (...) Niin lapsikylävanhempä sitten kysy meiltä joka synttäri, jouluku. Me yhdessä päätettiin, mitä ostetaan. Mitä hän ostaa ja...”

Tilanteissa, joissa rinnakkainen vanhempaan toimiminen tuntui vanhemmasta vaikealta, myös lapset kertoivat haastatteluissaan vaikeasta asemastaan vanhempien ja lapsikylävanhempien välillä.

”Pirjo: Mul on erilainen maailmankatsomus ehkä kun lapsikylävanhemmilla. Se, et miten lapset on kasvatettu, mitä heille on puhuttu moraalista, maailmasta, elämästä, rakkaudesta, jumalasta. Niin se on täysin. Lapsikylävanhemmat ei ees tajua semmosia asioita. Mihin mun lapset on kasvatettu.”

Pirjo-äiti kertoi useita esimerkkejä tilanteista, joissa kommunikaatio lapsikylävanhempien ja hänen välillään oli vähäistä ja osapuolten ymmärrys toisen tavasta toimia tai ajatella on puutteellinen. Äidin ja lapsikylävanhempien arvot ja maailmankatsomus olivat voimakkaassa ristiriidassa keskenään, mikä teki lasten sijoituksen onnistumisen hyvin haastavaksi. Pirjon tytär kertoo oman näkemyksensä tilanteesta:

”SV: No onks ne aikuiset yrittäny koskaan tehdä työtä sen eteen sun mielest et ne tulis paremmin toimeen?”

Tytti: Joskus kauan sitten

SV: Okei, mut ei enää viime aikoina vai?

Tytti: Ei

SV: No mitä ne silloin aikasemmin teki?

Tytti: Yritti keskustella ja sillee mut se meni aina huudoks

SV: Okei. Ja nyt se keskusteleminen on sit jääny vähemmälle

Tytti: Niin koska ne ei tapaa koskaan”

Tytin tarina oman sijoituksensa onnistumisesta oli surullinen nimenomaan siksi, että lapsikylävanhemmat ja oma äiti eivät olleet löytäneet tapaa jakaa vanhemmuutta tai toimia vanhempina rinnakkain. Haastattelemta myös lapsikylävanhempia, emme voi tietää mistä yhteistyön toimimattomuus joh-

tuu. Tiedämme kuitenkin, mitä yhteistyön toimimattomuudesta seuraa. Tässä tilanteessa siitä on seurannut lasten vanhemmalle pitkittynyt kriisi omassa vanhemmuudessa, vaikeuksia löytää tapoja toimia vanhempana sijoituksen aikana sekä vaikeus hyväksyä lapsensa sijoitus. Lapsi kuvaa haasteitaan, joita ovat muuan muassa vaikeus hyväksyä sijoitus ja sijaishuoltopaikka sekä vaikeus kiintyä tai luottaa häntä hoitaviin aikuisiin. Suhde äitiin kuvautuu kiinteänä ja vahvana, vaikkakin suhteessa on myös omat haasteensa.

Kyseinen esimerkki on aineiston vahvin esimerkki rinnakkaisen vanhemmuuden puutteen tuomista ongelmista, mutta vastaavia esimerkkejä oli muillakin perheillä.

Alla yhteenveto perheiden kokemuksista rinnakkaisen vanhemmuuden toimimisesta.

-
• Vanhemman luottamus lapsikylävanhempaan• Lapsikylän työntekijöillä aikaa vanhemman kanssa keskustelemiselle• Lapsi kokee lapsikylävanhemman ja oman vanhemman hyväksyvän toisensa• Asioista yhdessä sopiminen	• Kommunikaation vähäisyys tai katkonaisuus• Vanhemman ja lapsikylävanhemman harvat tapaamiset• Erilainen maailmankuva lapsikylävanhemman kanssa• Vanhemman kokemus loukautuksi tulemisesta omassa vanhemmuudessa

6.2.2.3 Kuulluksi tuleminen

Vanhemmat kertoivat runsaasti kokemuksia asemastaan lastensuojelun asiakkaina. Valitettavan tavallinen käsitys vanhemmilla oli, että heidän sanomisillaan ei ole juurikaan painoarvoa esimerkiksi asiakassuunnitelmaneuvoitteluihinsa. Vähäisenä koettiin myös mahdollisuus vaikuttaa lapsen sijoitusprosessiin. Vanhemmat kertoivat usein siitä, että he voivat ottaa keskusteluun osaa ja esittää omia mielipiteitään, mutta niillä ei ole merkitystä. Kritiikkiä kuulluksi tulemisen mahdollisuuksista esitettiin niin lapsikylää kuin lasten asioita vastaavaa sosiaalityöntekijää kohtaan.

”Pauli: Saadaan me tietenkin sanoa asioista, mutta luulen että niil on kuitenkin valmiina kaikki perusjutut. Niitä ei sit varmaan pysty muuttamaan vaikka niist puhuttaiskin.

[...]

Riitta: Kun tuntuu että ne keskustelee vaan keskenään nämä ihmiset ja me ollaan siinä kaks ulkopuolista ihmistä, jotka vaan kuuntelee sitä asiaa. (...)Mä oon niin monta kertaa lähteny sieltä ovet paukkuen. Joskus vaan tuntuu että mä en mee kohta sinne enää ollenkaan.”

”Maria: No monesti tuntuu siltä, että mä joudun luovuttamaan, että ei se mun sana kuitenkaan paljon paina noitten isojen päätösten rinnalla”

”Tuuli: Sillon me käytiin juttutuokiossa. Ne puhuvat näillä niinkun teijän termeillä, mitkä nää termit on. Ei niinkun suomenkielellä...”

Vesa: Niistä tuntuu ettei niistä tajuu kaikkee. Kysy joku kysymys tai sana mitä, se on vähän semmonen kompakysymys heiltä aina. Vähän pitää miettiä et mikähän se on niinku meijän kielenkäytössä

Tuuli: Vanhemmuuden kielellä ei puhuttu vaan just tällä niinkun kirjakielellä.”

”Pirjo: Viime kokous oli taas ihan katastrooffi että jos mä saan pelkästään huutamalla, pakottamalla

ja tekemällä itsestäni niinkun idiootin niin jotain väkisin. Että joo joo, saat sen kunhan meet pois, etkä enää huuda. Et enää puhu noin, et ole noin, et ärsytä ihmisiä. Älä tee tuota niin okei, saat sen kyllä.”

Vanhemmat kokivat haasteina neuvottelutilanteissa sen, että muut neuvotteluun osallistuvat puhuivat ”samaa kieltä” ja vanhempi oli siksi heihin nähden epätasa-arvoisessa asemassa. Vanhemmilla oli myös kokemuksia siitä, että viranomaiset eivät pitäneet heidän ilmaisutapaansa soveliaana, eivätkä siksi ottaneet vanhemman sanomaa vakavasti. Vanhemmilla näytti olevan käsitys, että perheen tulisi sopia tietynlaiseen muottiin ja tähän muottiin mahtuminen tuotti heille vaikeuksia. Moni haasteltavista kertoi pohtineensa, ettei neuvotteluihin edes kannata tulla siksi, että oma rooli siellä tuntuu epämurkavalta. Kuulluksi tulematta jääminen on myös niin lannistavaa, ettei jaksu aina yrittää. Myös osa lapsista kertoi vastaavia kokemuksia neuvottelutilanteista.

Joukossa oli toki perheitä, jotka kokivat tulevansa kuulluiksi. Kuulluksi tulemisen kokemus näytti usein liittyvän siihen, että SOS-lapsikylän työntekijät (tavallisesti lapsikylävanhempi ja sosiaalityöntekijä) ja lapsen asioista vastaava sosiaalityöntekijä koettiin henkilöinä, jotka aidosti yrittivät auttaa perhettä ja näkivät lapsen edun samalla tavoin vanhemman kanssa.

Seuraavalla sivulla on yhteenveto perheiden vastauksista koskien kuulluksi tuleamista.

- Vanhemman mahdollisuus osallistua lasta koskeviin palvelureihin
 - Luottamus SOS-lapsikylään
 - Luottamussuhde lapsikylävänhemman kanssa
 - Yhtenäinen näkemys lapsen edusta
- Kokemus ulkopuolisuudesta omassa asiakkuudessa
 - Neuvottelutilanteissa kokemus epätasa-arvoisesta asemasta
 - Saa sanoa mielipiteensä, mutta ei voi vaikuttaa
 - Erilainen kieli, erilainen ilmaisutapa

6.3 PERHEEN SÄILYMINEN

Perheiden kokemukset siitä, miten sijoitus oli perheenjäsenten välisiin suhteisiin vaikuttanut, olivat moninaisia. Tavallisin kokemus oli, että sijoitus oli vaikuttanut perheeseen melko vähän. Sekä lapset että vanhemmat kokivat olevansa edelleen toisilleen läheisiä ja sen kuvaaminen, mitä suhteessa oli sijoituksen myötä muuttunut, oli vaikeaa.

Osa perheistä kuitenkin koki, että perheenjäsenet olivat ajautuneet erilleen ja olemassa oli pelko, voiko perhe enää koskaan kokea olevansa yhtenäinen, jos lapsen sijoitus jatkuu pitkään. Vanhemmat kokivat lapsen muuttuvan, kun häntä ei voi kasvattaa itse ja tunsivat oman kotinsa olevan irrallinen osa lapsen muusta maailmasta. Vanhemmat surivat sitä, jos lapsi koki olevansa vieraana, kun oli vanhempiansa luona. Tämä oli syynä siihen, että moni perhe toivoi pitkiä tapaamisia ja nimenomaan vanhempien kodissa. He kokivat, että sen kautta perhe voi rakentaa yhtenäisyyttä.

Toinen joukko oli perheet, jotka kokivat perheenjäsenten lähentyneen toisiaan sijoituksen aikana. Eräs äiti kuvasi tämän tapahtumista niin, että sijoituksen

myötä jokainen perheenjäsen on saanut tilaa omalle eheytymiselleen ja sekä äiti suhteessa jokaiseen lapseen että sisarukset keskenään ovat löytäneet uudenlaisen yhteyden, minkä seurauksena perhe oli nyt toimivampi kuin aikaisemmin.

”SV: Onks sust Anna jossain vaihees sijoitusta tunnunu, et vanhemmat on jotenki etäisiä sulle?

Anna: No kyl sillo aluks nyt ainaki. Ja se tuntus vähän silt, et vanhemmat jättää niinku. Ja jonnekki toiseen paikkaan, niin se tuntus semmoselt, kun mä menin sinne.

H: Okei. Onks se muuttunu nyt sitte se kokemus?

Anna: No on se nytte kun näkee vanhempii ja sillee, säännöllisin välein.

[...]

SV: Niin, jos on siis ollut niin et sillon alkuaikoina nähtiin vähän ja nyt nähdään enemmän, niin ootteks te siis rakentanu uudelleen sitä (yhteyttä)?

Mauri: Tavallaan joo

SV: Tuntuuks perhe nyt teistä yhtenäiseltä? Tuntuuks teist, et te ootte perhe?

Mauri: Kyl se vieläki vähän rikki on. Ei se nyt enää palaudukkaan varmaan jos ei hän kotiin pääse, niin semmoseks kun on ollu.

”Emma: Siinä kohtaa (kun lapsi tulee kotiin) huomaan sen, et kuinka normaalilta tuntuu elämä. Et silloin se on niinkun niin, että asiat on just niinkun niitten kuuluu olla. (...) Tavallaan sitä jotenkin normalisoituu, oma mielentila, mieliala. Kaikki on ihan erilaista.”

Kaikki perheet toivat esille tarpeen ylläpitää oman perheen kulttuuria, omaa koherenssia. Tämä koettiin vaikeana ja aiheutti turhautumista ja mielipahaa niin lapsille kuin vanhemmille.

Suureksi teemaksi nousivat juhlapyhien ja syntymäpäivien viettämien. Osa perheistä kertoi perheen yhteydenpidon rakenteiden olevan niin jäykkiä, että perhe ei voinut esimerkiksi viettää syntymäpäiviä yhdessä. Juhlapyhistä keskeisimmäksi nousi joulu. Kaikki perheet kertoivat kokevansa vaikeana sen, että SOS-lapsikylässä toivottiin lasten viettävän jouluaaton lapsikylässä. Monella perheellä oli omia perinteitä joulun viettoon ja vaikka erityisiä perinteitä ei olisikaan ollut, koettiin tärkeänä, että perhe saisi viettää jouluaaton yhdessä. Perheiden mielestä kummallista oli, että joulunviettoa ei arvioitu yksilöllisen perheen tilanteen perusteella vaan vedottiin SOS-lapsikylän käytäntöön.

”SV: Mikä siihen on syynä, et sä et o voinu viettää (joulua lasten kanssa)? Ootteeks te puhunu siitä?”

Mia: No ei kyllä mun mielest olla. Et se tuli joskus sillen alkuun, kun lapset tänne tuli, niin jotenkin että tota, et joulu on niinku rauhoitettu. Et mä en oo kyl ikinä sitä ottanu puheeks. No ehkä mä en sitä, kyl mä sen toisaalt ymmärrän mutta et tota, en mä varmaan sitä osaa en o kyl kunnolla sit hyväksyny. [...] Onhan se tavallaan mun mielest vähän ehkä epänormaaliakin jos vois ajatella että. Et jouluaattona ei oo lasten kaa. (Mia alkaa itkeä)”

”SV: Joo. No miten se teille perusteltiin, miks se on niin, et hän on siellä jouluaaton?”

Pauli: Ei sitä oikeen perusteltu. Meille sanottiin, et heil on semmonen tapa.

SV: Kerroitteks te sillen teijän mielipidettä siihen asiaan?”

Pauli: Joo

SV: Miten siihen suhtauduttiin?”

Pauli: Ollihan kävi sillen jouluna täällä. Sen verran saatiin että kävin aamulla hakee Ollin lapsikylästä ja sitte vein iltapäivällä takas.

Riitta: Ku minä vähän sanoin painavan sanani, ni se sitte tuli.”

Alla yhteenveto perheiden vastauksista koskien perheen säilymistä.

- Kunkin perheenjäsenen oma kuntoutuminen parantanut perheenjäsenten välisiä suhteita
- Vanhemman/vanhempien saatua aikaa omaan kuntoutumiseen, kyky vuorovaikutukseen lasten kanssa parantunut
- Sijoituksen vaikutus perheen yhtenäisyyteen ollut vähäinen

- Perhe tuntuu rikkinäiseltä
- Pelko siitä, ettei perheen yhtenäisyys säily, kun sijoitus on pitkä
- Yhteisen arjen puuttuminen aiheuttaa etäntymistä
- Perheen määrittelyksi tuleminen ulkopuolelta
- Vaikeus ylläpitää perheen kulttuuria/ tapoja/perinteitä

6.3.1 Perheen rajat

Perheen rajat (Rundfors & Wrangsjö 1984) muuttuvat mullistavalla tavalla, kun lapsi asuu sijais-huoltopaikassa. Perhe joutuu tilanteeseen, jossa ulkopuolelta määritellään hyvin vahvasti, miten perhe jatkossa on olemassa ja keitä henkilöitä siihen kuuluu. Osa perheistä koki puuttumisen perheen asioihin vaikeana.

SV: Mitä te tarkotatte sillä vapaudella (elämän tärkeät asiat –kortti)?

Mauri: Me ollaan vähän tässä näin, niinku toisten kahleis. Et ei oo vapautta. Mä en voi koska vaan mennä Annan tykö tonne sos-kylään, elikä se on kahlittu

H: Se on niinkun rajattua se teijän perheen vapaus
Mauri: Nii, ei siin oo vapautta. Toiset päättää koska sä näät. ”

SOS-lapsikylässä lapsikylävanhempi ja muu kodin tiimi on väistämätön osa perheen elämää ja heidän roolinsa osana perhettä määrittyy yhteistyön laadun ja määrän mukaan. Lisäksi lapsen elämään voi kuulua muita saman lapsikyläkodin lapsia, jotka eivät ole hänen sisaruksiaan, mutta joiden kanssa hän jakaa kodin ja viettää paljon aikaa. Osalle lapsista nämä suhteet alkavat muistuttamaan sisarus-suhteita, osalle eivät. Vanhempien näkökulmasta tilanne on erikoinen, koska näin lapsen perheeseen kuuluu henkilöitä, joita vanhemmat eivät juurikaan tunne. Lisäksi koko lapsikylä, sen lapset ja aikuiset, tulevat osaksi lapsen elämää.

Haastattelujen valossa näyttää siltä, että perheen rajojen muuttuessa sijoituksen myötä, osa vanhempien lähipiiristä/lähisukulaisista rajautuu ulommas kuin missä ovat ennen sijoitusta olleet. Perheet kuvaavat tätä näin:

”SV: Onks se asia, mihin Annan sijoitus on vaikuttanu? Se, et miten paljon Anna voi olla sukulaisten kans tekemisis?

Mauri: No on kai. Tietysti se vaikuttaa. On kai se

eri mennä tonne sos-kylää. Ei sinne viitti kukaan mennä kun se on semmost vähän laitosmaist juttuu. (...) Se on vähä eri et jos hän ois kotona, ni tääl vois olla vaik yötä ja nii. Niin mää sen nään.

SV: Ooks sä Anna toivonu et sukulaisten tapaaminen olis jotenki helpompaa? Ooks sä kokenu sen tollee kuiskä et sinne on hankala kutsuu sukulaisii?

Anna: No en mä kyl niit kauheest haluu edes tuoda tänne (SOS-lapsikylään). Se on vähän outoo kyl.”

”SV: Mikä sen sit mahtaa estää? Onks se lähinnä se välimatka vai kokeeks he jotenki vaikeeks mennä lapsikylään tai?

Pauli: Minä luulen et osa ei varmaan halua sinne mennä

Riitta: Nii. Se on varmaan se isälläkin et se ei varmaan halua. mm, joo

SV: Mitä te luulette, mikä syy siihen on ettei halua?

Riitta: No se on varmaan se kun minun, minä oon ollu siellä, tai siis en oo ollu siellä sos-lapsikylässä, mutta oon ollu ite lastenkodissa ja oon ollu sijais-perheessä. Ni varmaan se tuntuu iskältä vaikealta lähteä sinne mukaan sitten. ”

Perheistä suuri osa uskoi sukulaisilla olevan korkea kynnys tulla tapaamaan lasta SOS-lapsikylään. Syyt olivat moninaisia, osa vanhemmista tiesi sukulaisilla olevan ennakkoluuloja liittyen SOS-lapsikyliin, osalle lapsen sijoitus oli vaikea asia käsitellä ja osalla taas matka lapsikylään oli kovin pitkä. Osa vanhemmista koki, että SOS-lapsikylä oli tukenut sukulaissuhteiden ylläpitämistä liian vähän.

6.3.2 Jälleenyhdistymisen mahdollisuudet

Perheen jälleenyhdistäminen kuvautui kaikissa haastatteluissa abstraktina asiana, josta harvoilla oli oikeaa tietoa. Osalla perheistä tilanne oli sellainen, että perhe itsekin tiesi, että lapsen kotiutuminen ei ole juuri nyt realistista ja siksi asia ei herättänyt kysymyksiä.

Suurin osa perheistä kuitenkin piti tavoitteenaan, että lapsi/lapset voisivat kotiutua. Hämmennystä vanhemmissa herätti, etteivät he tarkkaan tiedneet, miksi lapsi oli sijoitettuna tai mitä pitäisi muuttua, jotta lapsi voisi palata kotiin. Vanhemmilla ei ollut myöskään käsitystä, miten sijoittava kunta tai SOS-lapsikylä voisi tukea perhettä tavoitteen saavuttamisessa.

”Emma: Kyllä koen vahvasti, että oon laiminlyöty vanhempana. Ei ole annettu mahdollisuutta näyttää toteen, että tekee jotain paremmin. On ollut tämmöstä päihteidenkäytön epäilyä ja sitten kun olen ne huolet saanut pois, niin tilalle on tullut uusia syitä. Olen monta kertaa kuullut, että huostaanotto pyritään mahdollisuuksien mukaan hoitamaan niinkun kotiinpäin. Mutta ei mulla ole sitä fiilistä ollut vielä kertaakaan, että olis tämmöinen toivo.”

”Eero: Se on oikeesti niin täydellinen se mun perhe. En mä oikeen ees tiedä, et minkä takia mä jouduin tänne. Mä oon ollu yhteensä viis vuotta näissä sijaiskodeissa, niin mä en tiedä.”

”Pirjo: Mä oon sanonu et laittakaa meille video, turvakameranauha et kun lapset on täällä viikonlopun, et mitä me tehdään ja miten ne käyttäytyy ja kuinka me ollaan, ni miten te voitte mutu-tuntumalla koko ajan sanoo vaan: ”Sä dokaat, sä dokaat, juoppo”. (...) Mä oon kyselly monta vuotta, et mitä voi tehdä. Ei o vastauksia. Ei o vastauksia tullu. Mä viimeksi, mä itkin melkein, kun mä sanoin et mä en keksi enää, mitä mä voin tehdä, et sano, mitä mä voin tehdä. ”mm, mm, no, se sun arjen, arkielämä”. (...) Mä persoonana en mahdu muottiin jotenkin, en mihinkään muottiin, varsinkaan tän äiti-roolin, niin mua ei niinkun nähdä... Mua ei nähdä. Ei mua niinkun oo olemassa.”

”SV: Se ei sit oo kuitenkaan ollu niin iso asia et sä haluaisit esimerkiksi vaihtaa sijaishuoltopaikkaa? Tytti: Kyl mä haluaisin, mut en mä oo niinku saanu. Tai siis kyl mä sanoin joskus et mä haluaisin vaihtaa,

mut ei siit puhuttu missään kokouksis”

Osa vanhemmista puhui myös omasta arkuudesta muuttaen tilannetta, joka oli vuosien ajan ollut melko vakaa. Perheen jälleenyhdistäminen tuntui isolta asialta ja konkreettisen tiedon puuttuessa siitä, minkälainen prosessi mahdollisesti olisi edessä, ei sitä uskallettu ottaa puheeksi. Mia-äiti kertoo epävarmuudestaan näin:

”Mia: Kyl se varmaan sitte ois mahollista, kun mul ois töitä ja mä asuisin lähempänä. Tai jotenki et ois ees enemmän niinku mukana heijän elämässä. Kylhän mul oli vähän, yhen kaverin kaa semmonen ajatus ihan kahen kesken ollaan puhuttu että jossain kohti et jos pääsisin lähemmäs asuu et jos vaik pystyis sillee, ei SOS-lapsikylällä varmaan oo tämmöstä käytäntöä, mut tää nyt oli ihan ajatuksel vaan, puhuttiin et jos ois vaikka sillee, et lapset ois mulla viikon ja täällä viikon. Tämmöstäkin mietitty. SV: Okei. No mitä sille ajatukselle tapahtu?

Mia: No se nyt on jääny silleen, kun mä kuitenkin asun viel toisella paikkakunnalla, niin se on ihan mahotonta vielä.

SV: Mmm. No ooks sä uskaltanu tämmöst kysyy viel missään palaveris et jos sä asuisit lähempänä niin olisko tämmönen mahdollist?

Mia: En oo kyllä uskaltanu, en. Ainoo tota, tais olla lapsen terapeutille se jossain kohti tuli sen kans puheeks, mut sit se just sano ettei oo koskaan kyl ollu tämmöstä.”

Yhdessä haastatelluista perheistä lapset olivat jo palanneet kotiin. Kyseisen perheen vanhemmat olivat hämmentyneitä viranomaisten toimintatavoista kotiutusvaiheessa. Asiat tapahtuivat toisin kuin heille oli kerrottu ja pettymystä aiheutti, että tukea lasten kotiinpaluun jälkeen ei vanhempien pyynnöistä huolimatta saatu.

”Tuuli: Elikkä meitä peloteltiin hirveesti, et mitä tää kun lapset tulee kotiin, et mitä tässä tulee vielä tapahtumaan. Että varmaan sen takia, että me

luovuttais tästä lasten paluusta

Vesa: Niin se ainakin tuntu meistä niillä sanoilla, kun ne sano. Minähän olin valmis vaikka minne menemään (mm. huumeseudoihin) mutta eihän nää, sitten ne unohtuivat koko asiat sitte.

SV: Jatkusko teiltä tuolta lapsikylältä mikään tuki sen jälkeen?

Vesa: No sitähan me ois haluttu. Me ois kato kun on kaks ja puol vuotta melkeen lapset oli ja niihin tutustuttiin niihin työntekijöihin, ne on tosi kivoja

Tuuli: Joo lapsikylävanhempi on siis aivan ihana

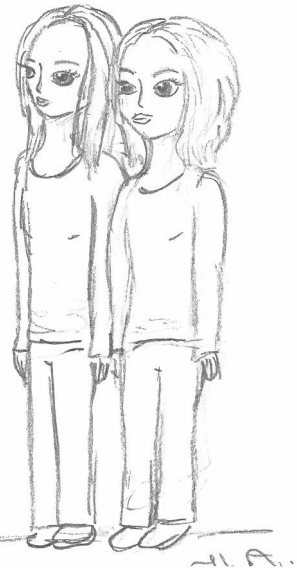
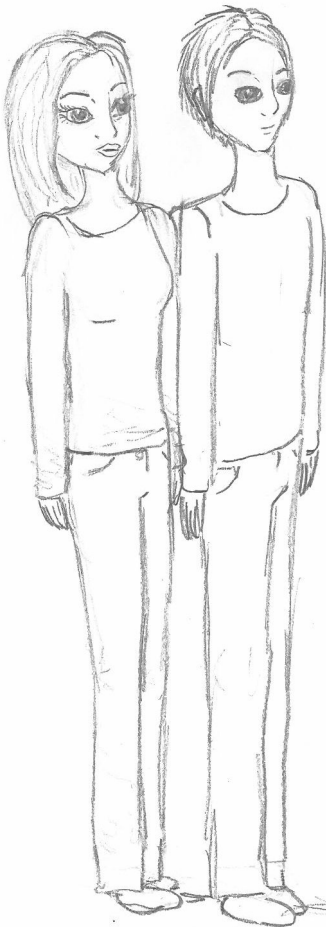
Vesa: Vaikka lapset saatiin kotia niin ei me haluta unohtaa, että siellä käyään, on käyty. Niin me si-

joittavalle kunnalle sanottiin, että me haluttais tä tukijuttu, että sos-kylä ois siinä vaikka kuukaudessa yhesti tai

Tuuli: (...) Mutta sijoittava kunta sano, että se on liian kallis.

Vesa: Joo. Mutta onhan tämä sijotuskin nyt hyvä jumala maksanu sinne ihan älyttömästi, et nythän tää tuntuu ihan hullulta, et nyt he ei maksa.”

Haastatteluissa ei tullut esille tilanteita, joissa perheen jälleenyhdistymistä olisi suunniteltu tai tuettu aktiivisesti. Myöskään SOS-lapsikylän rooli koko perheen tukemisessa ei näyttäytynyt aktiivisena.

7 LOPUKSI

Sijaishuoltopaikan ensisijaisena tehtävänä on varmistaa lapsen hyvinvointi. Kuvauksia siitä, miten onnistuneena tukitoimena perhe näkee lapsen sijoituksen SOS-Lapsikylään, on yhtä monia kuin on perheitäkin. Sijaishuollossa on vaikea välttyä kivulta, joka aiheutuu siitä, että vanhemmilla ja lapsilla on aikaisempaa vähäisemmät mahdollisuudet viettää aikaa yhdessä, olla olemassa yhdessä lapsina ja vanhempina, elää arkea ja jakaa kokemuksia. Mikäli voimme joitakin toimintatapojamme muuttamalla vähentää tätä kipua, meidän tulee se tehdä.

Haastattelujen pohjalta kriittiseksi vaiheeksi osoitautui lapsen sijoituksen alkuvaihe. Näin todettiin myös aiemmin SOS-Lapsikylässä toteutetussa Huostaanottokriisin selvittely -projektissa. Vanhempien pitää saada osallistua sijoitusvaiheeseen, tulla kohdatuksi ja huomioituksi. SOS-Lapsikylässä on tärkeää tarkentaa työntekijöiden työnjakoa sekä uudistaa toimintatapoja koskien tutustumisvaihetta ja vanhemman oman kriisin käsittelyä irrallaan lapsen kriisistä. Lapsen asettuessa sijaishuoltopaikkaan ei aktiivinen työskentely koko perheen kanssa aina ole tarkoituksenmukaista, mutta jokaisen perheenjäsenen huomioiminen yksilönä on mahdollista. Erityisesti silloin, kun vanhemman saama tuki muualta on puutteellista, SOS-lapsikylän rooli tuen antajana korostuu.

Sijoituksen kestäessä tulee huomioida perheen-

jäsenten suhteiden uudelleen muotoutuminen ja työskennellä koko perheen kanssa. Kunkin perheenjäsenen on tärkeää löytää itselleen luonteva rooli perheessä, joka voi viettää aikaa yhdessä vain rajallisesti. Huolimatta siitä, että haastattelut kokivat pääsääntöisesti, että perhe oli edelleen melko kiinteä ja erityisesti lapset toivat esiin vanhempien keskeistä roolia elämässään, monet kokivat myös tyytymättömyyttä roolissaan oman perheensä jäsenenä. Lapset surivat lyhyitä tapaamisaikoja ja osa ei ymmärtänyt, mikseivät he voineet asua omien vanhempiensa kanssa. Jokaisella haastatteluista vanhemmista oli ajatuksia siitä, miten voisivat aktiivisemmalla tavalla toteuttaa omaa vanhemmuuttaan ja sitä kautta edistää perheensä kiinteyttä. Konkreettinen vanhemmille tarjottava tuki näyttyi aineistossa rajallisena. SOS-Lapsikylän on pohdittava, miten työskentelyä vanhemmuuden ja vanhemman vahvistamiseksi ja voimaannuttamiseksi voidaan kehittää. Kunkin yksittäisen lapsen ja perheen osalta on tärkeää käydä keskustelu lapsen asioista vastaavan sosiaalityöntekijän kanssa, millaisen roolin Lapsikylä voi perheen tukemisessa ottaa.

Tärkeää perhetyössä on, että huomioidaan lapsikylävanhemman/-vanhempien rooli perheen sisäisissä vuorovaikutussuhteissa. Lapsikylävanhemman/-vanhempien rooli on väistämättä keskeinen riippumatta siitä, onko suhde lapsikylä-

vanhemman ja lapsen vanhemman välillä tiivis ja hyvä, neutraali vai etäinen ja riitaisa. Kaikista edellä kuvatun kaltaisista suhteista oli esimerkkejä aineistossa. Ilmeistä kuitenkin oli, että kun aikuiset tulivat toimeen ja pystyivät kasvattamaan lasta rinnakkain ja vailla suuria ristiriitoja, olivat sijoitukset onnistuneita ja lapset puhuivat sekä lapsikylästä että omista vanhemmistaan lämpimällä ja positiivisella tavalla.

Monien perheiden esiintuoma lähiverkoston etäännyminen lapsesta on harvoin tarkoituksenmukaista. Siksi myös SOS-Lapsikylässä on löydettävä uusia tapoja ylläpitää tai kehittää lapsen suhteita hänen luonnolliseen verkostoonsa sekä madallettava läheisten kynnystä tulla tapaamaan tai pitää muuten yhteyttä sijoitettuun lapseen.

Perheen jälleenyhdistäminen on teema, joka kaipaa ympärilleen konkretiaa. Sijoittajakunnan velvollisuus on kertoa lapselle ja vanhemmalle, miksi lapsi on sijoitettuna ja minkä asioiden tulee muuttua, jotta perhe voi palata yhteen. Perheelle tulee myös kertoa, minkälaista tukea se voi saada muutosten aikaansaamiseksi. Yhteistyössä perheen ja sijoittajakunnan kanssa arvioidaan, mikä SOS-Lapsikylän rooli on tavoiteltaessa perheen jälleenyhdistämistä. Kun kaikki osapuolet työskentelevät asian eteen tavoitteellisesti, rohkeasti ja avoimesti, voidaan sijaishuollolla aikaan saada lopputulos, johon sen aina tulisi tähdätä. Sitä ei enää tarvita.

SOS-Lapsikylällä on valmius tarjota perheille palveluita erilaisiin elämäntilanteisiin. Tulevaisuuden näky on, että perheille on tarjolla entistä enemmän varhaisen vaiheen tukea ja apua niin, että huostaanotoilta voidaan välttyä. Ja silloinkin, kun sijaishuolto on välttämätöntä, pyritään aktiiviseen perheen kuntouttamiseen ja mahdollisimman lyhyeen sijaishuollon jaksoon – lapsen etu ja paras aina huomioon ottaen.

LÄHTEET

Anttila Kirsti (2002): *Sosiaalisen verkoston voimavarat lapsen huostaanotossa ja sijoituksessa perhehoitoon*. Tampere: Tampereen kaupungin sosiaali- ja terveystoimen selvityksiä 4/2002

Bardy Marjatta (2009): *Lapsuus, aikuisuus ja yhteiskunta*. Teoksessa: Lastensuojelun ytimissä. Toim. Bardy Marjatta. Helsinki: Terveiden ja hyvinvoinnin laitos

Bowlby John (1969/1982): *Attachment and loss: Vol I: Attachment, Vol II: Separation*. New York: Basic Books

Engeström Yrjö (1996): *Kehittävä työntutkimus. Perusteita, tuloksia, haasteita*. Helsinki: Hallinnon kehittämiskeskus

Forsberg Hannele (2003): *Hajottavat ja koossapitävät tunteet*. Teoksessa Forsberg Hannele & Nätkin Ritva: *Perhe murroksessa. Kriittisen perhetutkimuksen jäljillä*. Helsinki: Gaudeamus

Forsberg Hannele & Nätkin Ritva (2003): *Perhe murroksessa. Kriittisen perhetutkimuksen jäljillä*. Helsinki: Gaudeamus

Forssén Katja (1993): *Suojaverkon lapsiperheet – keitä lastensuojelun asiakasperheet ovat ja miten lastensuojelun sosiaalityö vastaa heidän tarpeisiinsa*. Turku: Turun yliopisto, sosiaalipolitiikan laitos

Gmeiner Herman (1982): *SOS-Lapsikylät. Nykyaikaisia kasvupaikkoja turvattomille lapsille*. Innsbruck: SOS-Kinderdorf-Verlag

Goldstein J, Freud A, & Solnit A.J (1973): *Beyond the Best Interests of the Child*. New York: McMillan.

Heino Tarja (2008): *Lastensuojelun avohuolto ja perhetyö: kehitys, nykytila, haasteet ja kehittämisedotukset. Selvitys Lastensuojelun kehittämisohjelmalle*. Helsinki: Stakes, Työpapereita 9/2008

Heino Tarja (2009): *Lastensuojelun tilastot, asiakkaat ja palvelut*. Teoksessa: Bardy Marjatta (toim.): *Lastensuojelun ytimissä*. Helsinki: Terveiden ja hyvinvoinnin laitos

Helminen Jari (2006): *Onnen kehto vai kurjuuden alho? Suomalaisten lapsiperheiden arjen kurjistumisesta*. Teoksessa: Helminen Jari (toim.): *Elämä koettelee, tuki kannattelee. Sosiaali- ja terveysalan työ monimuotoisissa perhesuhteissa*. Jyväskylä: PS-kustannus

Hurtig Johanna (2010): *Lasten suojelua ja perheen kuntoutusta – lastensuojelullisen kuntoutuksen tavoitteet ja niiden saavuttaminen*. Teoksessa: Törrönen & Pärnä: *Voimaannuttavat suhteet perhekuntoutuksessa*, Porvoo: Mannerheimin Lastensuojeluliiton Lasten ja Nuorten Kuntoutussäätiö

Hyytinen Riitta (2009): *Lapsen todellistuminen huumeperheen kuntoutuksessa*. Teoksessa Bardy Marjatta: Lastensuojelun ytimissä. Helsinki: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos.

Hämäläinen Ulla & Kangas Olli (2010): *Perhepiirissä*. Helsinki: Kelan tutkimusosasto

Jalava Urpo & Virtanen Petri (1996): *Laatu, innovaatio ja projekti. Hyvinvointipalveluiden ydinkysymyksiä*. Helsinki: Kirjayhtymä

Kaikko Kirsi & Friis Leila (2009): *Menetelmät lastensuojelun tukena*. Teoksessa Bardy Marjatta: Lastensuojelun ytimissä. Helsinki: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos

Kalland Mirjam (2011): *Varhaislapsuuden ihmissuhteet ja sijoitettu lapsi*. Teoksessa: Sinkkonen Jari & Kalland Mirjam: Varhaislapsuuden tunnesiteet ja niiden suojeleminen. Helsinki: WSOYPro
Kivimäki Riikka (2003): *Perhe tuli työelämään*. Teoksessa: Forsberg Hannele & Nätkin Ritva: Perhe murroksessa. Kriittisen perhetutkimuksen jäljillä. Helsinki: Gaudeamus

Ketola Jari (2009): *SOS-lapsikylien toimintakäsikirja*.

http://www.soslapsikylya.fi/tyomme/Suomessa/Documents/Toimintak%C3%A4sikirja_2009.pdf

Koisti-Auer Anna-Liisa (2000): *Huostaanottokriisin selvittely –projektin loppuraportti*. ”...vaikka elämä oli välillä jo tosi kunnossa”. Espoo: SOS-Lapsikylä ry

Kvale Steinar & Brinkmann Svend (2009): *Den kvalitativa forskningsintervjun*. Lund: Studentlitteratur

Kähkönen Päivi (1994): *Vanhemmuuden murtuminen. Lapsen huostaanotto sosiaalitoimen asiakirja-aineiston valossa*. Jyväskylä: Jyväskylän opetussosiaalikeskuksen julkaisusarja 2/1994

Lastensuojelulaki (2007)

Miller Helena & Törrönen Marita (2010): *Arvostava ja aito kohtaaminen*. Teoksessa: Törrönen & Pärnä: Voimaannuttavat suhteet perhekuntoutuksessa, Porvoo: Mannerheimin Lastensuojeluliiton Lasten ja Nuorten Kuntoutussäätiö

Nätkin Ritva (2006): Äitiys ja päihteet – kertomus ja politiikka. Teoksessa: Nätkin Ritva (toim.): Pullo, pillerit ja perhe. Vanhemmuus ja päihdeongelmat. Jyväskylä: PS-Kustannus

Ojanen Minna (2006): Äiti korvaushoidossa. Teoksessa: Nätkin Ritva (toim.): Pullo, pillerit ja perhe. Vanhemmuus ja päihdeongelmat. Jyväskylä: PS-Kustannus

Perttula Juha & Latomaa Timo (2005): *Kokemuksen tutkimus. Merkitys, tulkinta, ymmärtäminen*. Helsinki: Dialogia Oy

Pesonen Arja (2006): *Hyväksytyksi tulemisen kokemus sosiaali- ja terveysalan auttamistyössä*. Teoksessa: Helminen Jari (toim.): *Elämä koettelee, tuki kannattelee*. Sosiaali- ja terveysalan työmonimuotoisissa perhesuhteissa. Jyväskylä: PS-kustannus

Pitkänen Miia (2011): *Vastuun paikka! Vanhempien tukeminen lapsen huostaanotossa*. Helsinki: Soccan ja Heikki Waris -instituutin julkaisusarja nro 26

Pohls Maritta (2012): *Tavallista rakkautta. SOS-Lapsikylätyö Suomessa*. Helsinki: SOS-Lapsikylä ry

Pulkkinen Lea (2002): *Koti, koulu ja yksityinen elämänpiiri hyvän elämän ankkureina*. Teoksessa Rönkä & Kinnunen: *Perhe ja vanhemmuus*. Jyväskylä: PS-Kustannus

Pylkkänen Anu (2008): *Miten oikeus määrittelee perheen?* Teoksessa Sevón Eija & Notko Marianne: *Perhesuhteet puntarissa*. Helsinki: Gaudeamus Helsinki University Press/Palmenia

Pärnä Katariina (2010): *Perhekuntoutus lasten ja perheiden tukena*. Porvoo: Mannerheimin Lastensuojeluliiton Lasten ja Nuorten Kuntoutussäätiö

Ritala-Koskinen Aino (2003): *(Uus)perhe lapsen silmin*. Forsberg Hannele & Nätkin Ritva: *Perhe murroksessa*. Kriittisen perhetutkimuksen jäljillä. Helsinki: Gaudeamus

Ruisniemi Arja (2006): *Vanhemmuus päihderiippuvuudesta toipumisen voimavarana*. Teoksessa: Nätkin Ritva (toim.): *Pullo, pillerit ja perhe*. Vanhemmuus ja päihdeongelmat. Jyväskylä: PS-Kustannus

Rundfors Miriam & Wrangsjö Björn (1984): *Familjemönster. Att förstå och beskriva familjer ur systemperspektiv*. Natur och Kultur.

Ruohotie Pekka (1997): *Oppimalla osaamiseen ja menestykseen*. Helsinki: Editat

Rönkä Anna & Ulla Kinnunen (2002): *Perhe ja vanhemmuus. Suomalainen perhe-elämä ja sen tukeminen*. Jyväskylä: PS-kustannus

Saarikallio-Torp Miia, Heino Tarja, Hiilamo Heikki, Hytti Helka, & Rajavaara Marketta (2010): *Lapset huostassa. Vanhemmat ahdingossa*. Teoksessa: Härmäläinen Ulla & Kangas Olli: *Perhepiirissä*. Helsinki: Kelan tutkimusosasto

Sariola Salla (2006): *”Joku, jota rakastaa ja josta huolehtia” Etnografinen tutkimus skotlantilaisista huumeita käyttävistä naisista*. Teoksessa: Nätkin Ritva (toim.): *Pullo, pillerit ja perhe*. Vanhemmuus ja päihdeongelmat. Jyväskylä: PS-Kustannus

Seppänen-Järvelä Riitta (1999): *Luottamus prosessiin. Kehittämistyön luonne sosiaali- ja terveysalalla*. Helsinki: Stakes, tutkimuksia 104

Sinkkonen Jari & Kalland Mirjam (2011): *Varhaislapsuuden tunnesiteet ja niiden suojeleminen*. Helsinki: WSOYpro Oy

Vanhanen Sonja (2009): ”Mun kaikki on tärkeitä” SOS-Lapsikylään sijoitettujen lasten sosiaaliset verkostot. Turku: Turun yliopisto, sosiaalipolitiikan laitos

Valkonen Leena (1995): *Kuka on minun vanhempani. Perhehoitонуorten vanhempisuhteet*. Helsinki: Stakes, tutkimuksia 52

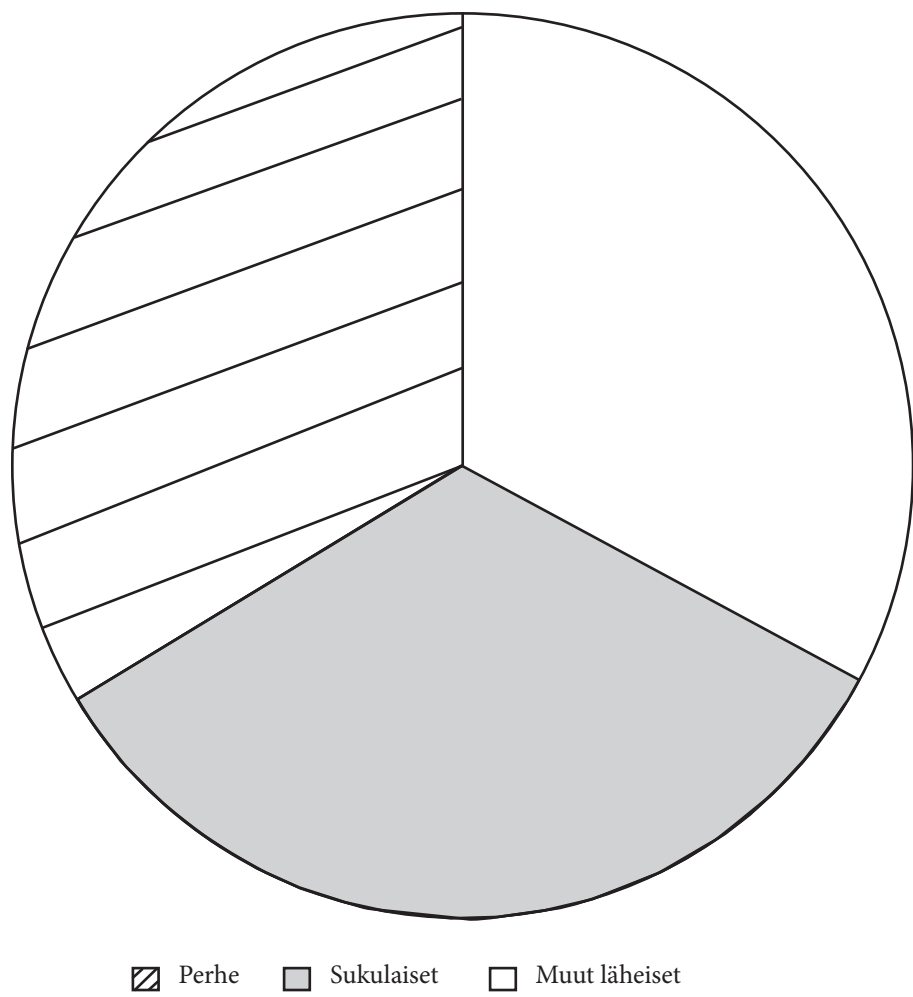
Vinterhed K, Börjeson B, Cederström A, Fredin E, Hessle M & Hessle S (1981): *Barn i kris. En bok om barndom och separation*. Stockholm: Almqvist & Wiksel.

Virtanen Petri (1995): *Perhekeskeinen ajattelu yhteiskuntapolitiikassa ja lastensuojelun sosiaalityössä. Utopioita, illuusioita ja todellisuuskuvia*. Helsinki: Lastensuojelun keskusliitto

Väyrynen Sanna (2006): ”Multa on viety se kaikesta tärkein...” Äitiys ja leimattu identiteetti huume-kuvioissa. Teoksessa: Nätkin Ritva (toim.): Pullo, pillerit ja perhe. Vanhemmuus ja päihdeongelmat. Jyväskylä: PS-Kustannus

Yhdistyneet kansakunnat (1989): *YK:n yleissopimus lapsen oikeuksista*

Liite 1: Verkostokartta

Liite 2: Käytetyt Elämän tärkeät asiat –kortit

Sisko	Ruoka	Hellyys
Leikki	Huolenpito	Koti
Ilo	Suru	Uni
Äiti	Harrastus	Rajat
Tuki	Turvallisuus	Rakkaus
Kannustus	Terveys	Perhe
Huomio	Työ	Isovanhemmat
Päiväkoti	Luottamus	Sukulaiset
Isä	Koulu	
Vapaus	Veli	
	Puhtaus	

Liite 3: Haastattelurungot

1. PERHEELLE

- Perheen historia
 - o Miten perhettänne on tuettu ennen sijoitusta lapsikylään?
 - o Minkälainen tukitoimi sijoitus lapsikylään on perheenne näkökulmasta ollut? (Ver-
ratkaa aikaisempiin tukitoimiin)
- Perheen yhteneväisyys, koherenssi, pysyvyys
 - o Minkälaisia asioita teette perheenä?
 - Mistä nautitte yhdessä?
 - o Koetteko olevanne samalla tavalla perhe kuin ennen sijoitusta?
 - Mikä on muuttunut? Mitkä asiat ovat ennallaan?
 - Onko sijoituksen aikana tapahtunut jotain sellaista, mikä on mielestänne
loukannut perheenne yhteneväsyyttä? Miten sijoituksen aikana on tuettu
perheenne yhteneväsyyttä?
- Mitä hyötyä tai haittaa sijoituksesta on perheellenne ollut?
- Minkälaista tukea toivoisitte jatkossa lapsikylältä?

2. LAPSELLE

- Ketkä kuuluvat sinun perheeseesi? (muokattu verkostokartta)
 - o Onko sinulla enemmän kuin yksi perhe?
- Mitä hyvää suhteessasi omiin vanhempiisi on? Mitä haluaisit kehittää? (kortit)
- Tukevatko lapsikylän työntekijät perhesuhteitasi?
- Mitä toivoisit lapsikylältä ajatellen perhesuhteitasi?

3. VANHEMMALLE

- Muistele aikaa, kun lapsesi sijoitettiin. Miten koit tullesi vastaanotetuksi vanhempana?
 - o Minkälaisia olivat ensimmäiset kohtaamiset lapsikylän työntekijöiden kanssa?
 - o Oletko kokenut, että sinut huostaan oton perusteella on leimattu? Onko leima vai-
kuttanut siihen, miten itse näet itsesi vanhempana?
 - o Miten kokemuksesi on lapsen sijoituksen jatkuessa muuttunut?
 - Mihin asioihin olet sijoituksen aikana kokenut voivasi vaikuttaa?
- Psykologinen, sosiaalinen, biologinen vanhemmuus
 - o Minkälaisena näet oman roolisi vanhempana, kun lapsesi on sijoitettu?
 - Mitkä roolit ovat vahvoja, mitä haluaisit kehittää?
 - Onko jonkun roolin toteuttaminen vaikeaa tai mahdotonta lapsen ollessa
sijoitettu?

- Arvioi omaa ja lapsesi välistä kiintymyssuhdetta? Oletko tarvinnut apua kiintymyssuhteen ylläpitämiseen/luomiseen? Oletko saanut apua?
- Minkälaisena hahmona oman perheesi elämässä näet lapsikylävanhemman?
 - Miten yhteistyö lapsikylän työntekijöiden kanssa toimii?
- Mitä toivoisit lapsikylältä? Minkälaista tukea koet itse tarvitsevasi ja voisiko lapsikylä tehdä jotain tilanteesi parantamiseksi?

